Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера дениз • ШОАТТА, 15 март, 1975 шу. • № 32 (5478). • Мах 2 кеп.

КПСС НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА V ПЛЕНУМ

Селхан парте обкома заседаней зале хилар КПСС Нохч-ГІалгІай обкома V пленум.

Пленумо дийцар «Областной партийни организаце партийни документаш хувцара итогех». Цу хьакъехьа доклад йир КПСС обкома хьалхарча секретара **С. С. Апряткина.**

Доклад ювцаш пренеех къамаьлаш дир **Ю. В. Кузнецова** — парте Октябрьски райкома хьалхарча секретара, **А. М. Котиева** — Г. Ахриева цІерагІча назрановски «Электроинструмент» завода лекальщика, **Г. Г. Махауре** — парте Веденски райкома хьалхарча секретара, **Ю. В. Мареченкова** — Грозненски мехкдаьтта институтa парткома секретара, **Т. Д. Албанова** — Шалински районерча XX партсъезда цІерагІча колхоза председателa, **Л. И. Ивановас** — Наурски районерча «Победа» яхача винсовхоза бригадира, **Ю. В. Сухорукова** — парте Грозненски райкома хьалхарча секретара, **М. М. Сулаева** — Ачхой-Мартановски районерча «Самашкинский» совхоза бригадира помощника, **Т. У. Махмудхаджиевас** — ВЛКСМ обкома хьалхарча секретара, **А. Б. Ануфриеннос** — СПКБ опытни «Нефтегазпромавтоматика» завода слесара, **С. М. Магомадова** — парте Старопромысловски райкома хьалхарча секретара, **Н. А. Юшкова** — Шелковской районерча «Коминтерн» совхоза парткома секретара.

Дийцача дешах боагІаш бола соцам тІайийцар пленумо.

Пленума балхах йолча отчета кепатохаргья.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитетага

Оаха, Нохч-ГІалгІай АССР къахьегамхой викалий торжественни собране дакъа лоацараша, гІаддаха дегаш айденна а чІоагІа гІоздаьнна а долаш тІайийцар тха республикана 1974 шера, пятилетка къоастамбеча шера юрта боахама болхлоша лелаьча Ерригроссийски социалистически яхье доккхий толамаш дахарах РСФСР Министрий Советен ВЦСПС-ен карара кара тела ЦІе Байраках ялар.

Нохч-ГІалгІай Автономии Республика юрташкарча къахьегараштa, берригача къахьегамхошта карагІдаьнначун иштта боккха мах бар республика экономикен культурен дегІайоалаяра, къахьегамхой вахара матерьальни культурни боарам лакхбара Коммунистически парте, цун ленински Центральни Комитето, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Леонид Ильич Брежнева ше хадданза дас санна йоакхе яр лоархІ оаха, хІаьта из бакъьан долаш дег тІара дІайха баркал а оал.

1974 шера чоалханеча хаоттама хьалашка во боацаш климатийн кхычен культурай хьувкъам хьал а кхебаь, чуйнцар республикерча колхозашеи совхозашеи, дукхагІа даьккхад дулх, шура, фуаш, тІеккхоачашьяь паччахьалкхенга лаьттанцарен хьайбашкарен йоала продукташ йоххара план. Уж толамаш дахара гІо дыьд шерра социалистически яхь йоаржаяро, лакхъеннача говзален юрташкарча къахьегамхоша гІулакх творчески лелдаро. республикерча берригача къахьегамхоша царна даьча доккхача новкъостало, хьалхашка латта декхар кхоачашдара тІаберзабаь партийни, советски, профсоюзни, комсомольски, юртбоахама органаша баьча организаторски политически балхо. Уж толамаш даха вІаштІехьдаьннад хІанзарча этапе КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) исторически Пленумо лардаш ехка парте аграрни политика лоархІа ца йоаккхаш чакхъякар бахьан долаш.

Коммунистически партецарча бІайхача безамеи цунна боарам боацаш чІоагІа мутІахьа хиларен уйлах бизза ба юрта боахаме къахьегараш, Нохч-ГІалгІайчен беррига къахьегамхой, шоай дерригa низаши творчески хьинари дІател цар коммунизм хьалъяра гІулакха, тІагІертта къовсам лоаттабу 1975 шера заданеш кхоачаши тІеккхоачашии яр а нислагІа пятилетка толаме чакхъяккхар а духьа.

КПСС ЦК декабрьски (1974 ш.) Пленума решенешта, КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага даьча Кхайкарала жоп а луш, пятилетка чакхйоалача шера доккхагІдола, социалистически декхараш тІайийцад республикерча къахьегамхоша, шерра яхь йоаржаяь чурча кхоачамех пайда дикагІа эцар духьа, производства ерригача участкашка хьокхамаш лакхдари болх тоабари духьа, производства эффективность лакхъяр духьа. 1975 шера Даьхенна планал совгІа 22 миллион сома маьха промышленни продукци яла, 510 эзар тонн ялат даккха аьнна декхар тІайийцад республикерча къахьегамхоша. Паччахьалкхенга дохкаш дола ялат 160,5 эзар тоннал кІезигагІа доацаш хургда. Иштта дукхагІа хургья лаьттанцара йоахаши реализаци еши йола продукташ. Пятилетка чакхйоалача шера доккхий мулаш белгалдаьд паччахьалкхенга 56 эзар тоннал кІезигагІа доацаш дулх дохка, 83,5 эзар тонн шура, 75,5 миллион фуъ, 4 эзар тонн тха дохка аьнна декхар тІайийцача республикерча хьайбаш леладераша а.

Исторически ди — Сийлахь-боккхача Дай-мехка тІем тІа советски халкъо Котало яьккха 30 шу дизар — экономика айяр, промышленности юрта боахами дегІабоалабар духьа лоаттабеча къовсаме керда толамаш даьхарца белгалдаккха чІоагІа лаьрхІа ба республика къахьегамхой.

Берригача советски наха а санна, цар дІакхайкаду, чурен арахьарен ленински политика чакхъяхарах, йийкхача, морх йоацача сигаленна кІал дахен къахьеген, вай сийлахь-боккхача социалистически Дай-мехка духьа болх бе торо хилийтарах шоаш Коммунистически партена дег тІара раьза хилар.

Оаха, торжественни собране доакъашхоша, КПСС Центральни Комитета, Политбюрона, новкъост Леонид Ильич Брежневна шийнна дош лу, Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама болхлоша, шерра социалистически яхь а йоаржаяь, ялат, дулх, шура, фуаш, лаьттанцарен хьайбашкарен йоала кхыйола продукташ дукхагІа йоахачеи паччахьалкхенга йоххачеи керда толамаш доахаргхиларах, 1975 шерен бІарчача нислагІча пятилеткан заданеш толаме кхоачашъяра долла хІама дергхиларах.

ДОККХАЧА СОВГІАТО ДЕГАШ УРАУВТТАДУ

РЕСПУБЛИКАНА КАРАРА КАРА ТЕЛА ЦІЕ БАЙРАКХ ДІАЯЛАРА ХЕТАЯЬ ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНИ

Кепайоазон тІа хьалха хоам ма-барра 1974 шера лаьттанцарен хьайбашкарен йоаха продукташ дукхагІа яхара юрта боахама болхлоша лелаьча Ерригроссийски социалистически яхье доккхий хьокхамаш гойтарах вай республикана хьожаьй РСФСР Министрий Советен ВЦСПС-и карара кара тела ЦІе Байракх.

Селхан Грозне, В. И. Ленина цІерагІча культура Двореце хилар доккха совгІат хьадалара хетаяь къахьегамхой викалий торжественни собрани. Культура Дворец тІанк аьнна хьалйизa я. Торжественни собране дакъа лаца баьхкаб производства дикагІа бола болхлойи новатораши, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски, организацей викалаш, боахамий кулгалхой.

Лоаца къамаьл а деш торжественни собрани хьайиллар Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бокова.

Дегаш айдеш ек Советски Союза Паччахьалкхен гимн. Цул тІехьагІа хьахов марша торжественни оаз.

«Джалка» совхоза тракторни-кхай бригада бригадира Социалистически Къахьегама Турпала **Саидов** Баудея «Октябрьнефть» мехкдаьттен гази йоахача управлене оператора СССР Лакхехьарча Совета депутата **Б. И. Бреславскеи** шоашта улув республике цІи хеза нах а боляш зале хьачуяхь КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета, ВЦСПС Памятни байракхи Ленина орден, Октябрьски революце орден, халкъай ДоттагІала орден йоалла Нохч-ГІалгІай АССР байракхи.

ЧІоагІа, дІаьхдаь детташ тІовраш а долаш хорж сийлен президиум — КПСС ЦК Генеральни секретарь Л И. Брежнев керте латта КПСС ЦК Политбюро.

Республика Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Х. Бокова дош лу РСФСР заготовкай министра заместитела Н. И. Калмыка. Цо боккхача безамца дувц республика къахьегамхошта карагІдаьнна башха-дика гІулакхаш, РСФСР Министрий Советои ВЦСПС-и тІадиллaрца хьалу карара кара тела ЦІе Байракх. Байракх хьаэц КПСС обкома хьалхара секретарь С. С. Апряткин керте волча республика къахьегамхой делегаце.

Из дІаоттаю сцена тІа. Байракха улув дІаотт сийлен вочиски ха.

Ше къамаьл деш парте обкома хьалхарча секретара **С. С. Апряткина** дег тІара баркал оал КПСС Центральни Комитета, КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежневна, СССР-и Российски Федерацеи правительствана, ВЦСПС-а Нохч-ГІалгІайчен болхлой, колхозхой, гІулакхерча наьха къахьегама боккха мах барах, хІаьта города, юрта берригача къахьегача наьха цІерагІа тешам лу пятилетка чакхйоалача шера республика кхы а доккхагІа толамаш доахаргхилара.

Собране дакъа лоацараша соцам бу Коммунистически партии Советски паччахьалкхеи хьаьнчоа, къахьегамхой сийлахь-воккхача баьчча В И. Ленина памятника хьалхашка зизаш дахка делегаци яхийта.

Партенеи правительстваней дег тІара баркал оалаш, керда, кхы а доккхагІа толамаш дахара дерригa низаш дІалургхилара тешам луш къамаьлаш дир Сунженски района Кирова цІерагІча колхоза доярка **М. А. Рыбалкос**, Ачхой-Мартановски района «Новосельский» совхоза директора **А. Т. Харикова**, Назрановски района «Октябра 40 шу» яхача совхоза хьажкІаш лелаеча звенон звеньевойс **Ю. Гелисханова**, «Красный молот» завода директора **Т. К. Веденкос**, Миллионщикова цІерагІча Грозненски мехкдаьтта институтa студента **В. Пузанкова.**

Торжественни собране дакъа лаьцараша моаршала письмо дахьийтар Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитетага.

Республикана карара кара тела ЦІе Байракх дІаялара хетаьа торжественни собранех хилар коммунизм хьалъеча керда толамаш дахара дерригa низаш знанеши дІаяла Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхой кийча хилара патриотически уйла къаьгга хьагойташ дола гІулакх.

РАЙОНА ЦІЕ БАЙРАКХ ЕННАЙ

Укх денощка юрта боахама болхлой районни совещани хилар Ачхой-Мартана культура ЦІагІа. Из хьайиллар КПСС Ачхой-Мартановски райкома хьалхарча секретара А. И. Воронкина. Цо дош лу КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара С. С. Апряткина.

КПСС Нохч-ГІалгІай обкома, республика Лакхехьарча Совета Президиумеи Министрий Советеи цІерагІа совешане гулбеннарашка дІайха моаршал а луш, Ачхой-Мартановски района КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦІе байракх яларца уж даькъала а бувцаш къамаьл дир нов. Апряткина. 1974 шера беркате къахьегарах Даьхено денна совгІат цо дІалу хьалха латтача района кулгалхошка.

Цул тІехьагІа правительственни совгІаташ делар 1974 шера лаьттанцарен хьайбашкарен йоала продукташ дукхагІа яхара яьржача Ерригсоюзни социалистически яхье доккхий толамаш доахаш къахьийгараштa.

Ленина орден дІаелар «Новосельский» совхоза болхлочоа Н. Д. Волкогоновайна, Къахьегама ЦIеча Байракха орден — цу совхоза керттерча инженера В. Бадуевна, КПСС Ачхой-Мартановски райкома хьалхарча секретара А. И. Воронкина, «Лермонтовский» совхоза тракториста А. Гермихановна, «Самашкинский» совхоза механизатора О. Зураевна.

Даьхен орденаши медалаши дІаелар района совхозашкарча кхы дукххача къахьегамхошта.

Шоай района доккха совгІат даларах партенеи правительстванеи дег чура баркал оалаш совещане къамаьлаш дир «Овощевод» совхоза бригадира Б. Эдильханова, «Самашкинский» совхоза комбайнера И. Хамидова, КПСС Ачхой-Мартановски райкома хьалхарча секретара А. И. Воронкина, кхычар.

Совещане дакъа лоацараша тІайийцар нислагІа пятилетка чакхйоалача шера кхы а беркатегІа шоаш къахьегаргхиларах партенеи правительстванеи тешам а луш, КПСС Центральни Комитетага дохьийта письмо.

М. РАШИДОВ.

КЪАХЬЕГАМГА ХЬЕЖЖА ДА ДУ СИЙ А

Дукха нах гулбелар укх денощка Аргун яхача города «Чечингушводстрой» культура ЦІагІа. Цига бар Шалински района дикагІбола юрта боахама болхлой, колхозий совхозий кулгалхой, специалисташ. Уж баьккхбаь дІадахача шера юрта боахама продукци алсамъяккхар эзхьа яьржа хиннача Ерригсоюзни социалистически яхье юкъе а баха башха-дика толамаш дахарах XX партсъезда цІерагІча колхоза къахьегамхошта яла оттаяь КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК ЦІе Байракх дІаялара, хІаьта нислагІча пятилетке къаьстта дика къахьегаш кьабовгІачь юрта боахама болхлошта орденаши медалаши ялара хетаярь торжественни собране дакъа лаца.

Дика къахьийгар дІадахача шера Шалински района XX партсъезда цІерагІча колхоза кхаш леладераша. ХІара гектара тІара юкъера лаьрхІача 30,7 центнер ялат чу а дена, из паччахьалкхенна дохкара шера план 264 процент кхоачашдир цар.

Цу гІулакхо торо хилийтар паччахьалкхенга ялат дохкара пхе шера план диъ шера кхоачашъе.

Планал дукха совгІа хилар соахка колхозхоша паччахьалкхенга ехка хьайбай продукци, шекара свекла.

Собрани хьайиллар КПСС Шалински райкома хьалхарча секретара А. Ч. Осмаева. Цо къамаьл де дош лу КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара С. С. Апряткина.

XX партсъезда цІерагІча колхоза къахьегамхой доккхача совгІатаца дег тІара даькъала а бувцаш КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦІе Байракх дІалу цо колхоза правлене председатела Т. Албаковга.

Деза совгІат даларах партена, правительствана баркал а оалаш, тІехь тІайоагІача хана кхы а дикагІа болх бе дош лу Т. Албакова колхозхой цІерагІа.

Цул тІехьагІа района дикагІболча юрта боахама болхлошта орденаши медалаши дІалу С. С. Апряткина.

Ленина орден лу «Автуринский» совхоза хьажкІаш лелаеча звено звеньевойна Чамаев Сум-Умара. Нов. Апряткингара деза совгІат хьаэцаш укх шера хІара гектара тІара 60 центнер фуалъяьха хьажкІаш чуяь дош делар Сум-Умара.

Т. ДИКАЕВ.

«Цlеча шоаттана» накъадолхаш

ЛЕРХІАР КХОАЧАШДЕРГДА

Укх шера 19 апреле Ерригсоюзни коммунистически субботник дара Московски хьалха латтача предприятеша дІадоладаь дика гІулакх хьал а лаьца цу дакъе дагабоалаш мехкдаьттахой собранеш хилар «Малгобекнефть» НГДУ цехашка, участкашка, РИТС-ашка. Доккхий социалистически декхараш тІайийцад цар. Уж толамца кхоачашдара къаьстта чІоагІа хьинар айденна къахьега дош деннад. ШоллагІча РИТС-ра, къахьегама вахте латта мехкдаьттахой боацаш, 70 совгІа саг хургва тайп-тайпарча участкашка болх беш. Цар йоагІ-йоагІача нийсъяь дІаоттаергья оборудовани, запасни оатхалаш, «ГЗУ-843» яхача установка арматурни обвязкана басараш хьокхаргда, бархІ тонн тиша аьшк гулдаь дІалургда, пхе станока качалкана, 7 культбудкана, коллектораштa, гаьнашта кІир тохаргья, керда гаьнаш дІайогІаргья.

Иштта дукха балхаш дергда РИТС-I болхлоша а. 50 болхло хургва хьинар айденна къахьегаш. Насосне, оборудовани латтача помещенешка лостам бергба. «ГЗУ-141» установкана, фонтанни арматура, культбудкашта, производственни помещенешта басараш хьокхаргда, кІир тохаргья.

Кийчду мехкдаьтта дикеи тІехдикеи мара а ца хулийташ хадданза предприятешка мехкдаьтта дІаухийташ хургья мехкдаьтта кийч а деш дІаухийтача цеха коллектив.

Ш. БУЗУРКИЕВ,
«Малгобекнефть» НГДУ профсоюза группкома инструктор.

МАССАВА А АРАВАРГВА

Кхыча денощкарчул чІоагІагІа хьинар айденна къахьегаш хургба Ерригсоюзни коммунистически субботник долча дийнахьа Карабулакски химически реагенташ арахецача заводе къахьегама вахте латтараш. Цар шоаш даьккха 350 сом алапи нислагІча пятилетка фонда юкъе хьоргда.

Цул совгІа Ерригсоюзни коммунистически субботнике дакъа лоацаш хургва 265 саг. Цар ремонт а еш басар хьокхаргда завода оборудованена, керда гойтара агитаци, Сийлен доска кийчдергда. Завода коан гонахьарча моттигашкеи лостам бергба, 200 сомий га зизаш, кІотаргаш дІайогІаргья.

И. КОСИВЧЕНКО.
тха штате йоаца корр.

35 ЭЗАР СОМА ПРОДУКЦИ

Массане а чІоагІа раьза хинна тІайийцар ГІ. Ахриева цІерагІча Назрановски «Электроинструмент» завода болхлоша укх шера 19 апреле Ерригсоюзни коммунистически субботник дара Московски хьалха латтача предприятеша дІайолаяь инициатива. Субботнике дакъа лоацаш хургва заводера эзар болхло, инженерно - технически болхло, гІулакхера нах. Къахьегама вахте латтараша 35 эзар сома маьха товарни продукци ара а хецаш, шоаш цу дийнахьа даьккха алапи нислагІча пятилетка фонда юкъехьоргда.

Ерригача завода коллективо болх бергба кхоьча электроэнерге чотах. ХІаьта Чахкиеви Тумгоеви керте латтача литейни механически цехий. Цолоева кулгалдеча тарно - окрасочни участка болхлоша бІарччача дийнахьа кхоьча бедала чотах арахецаргья тайп - тайпара продукци.

19-ча апреле производстве къахьегаш боацараш хургба курорт «Арамхи». завода профилактори тоаеш. цІеньеш. производственни корпусашта кІираш тохаш, хьакха дезача басар хьокхаш. Цул совгІа цар дІайогІаргья 800 га.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ПАЙДАНЕИ БЕХКТОКХАМЕИ БОЛХ БЕРАШ

Боккхеи бехктокхамеи болх бу юрта боахама авиаце летчикаша. Лаьтта гІолла тІаваха никъ боацача моттигашка болча хьайбаш леладераштa почта, кхача, медикаменташ тІаккхухь, юртбоахама культураштa эе деча садоахкача хІамашта духьала молхаш етт. минеральни удобренешца подкормка ю, кхыдола балхаш ду цар юрта боахаме.

Летчикаша деча балхех дувца дийхар оаха вай республике йолча юрта боахама авиаце отряда кулгалхошка.

— Керттерча даькъе Нохч-ГІалгІай, Къилбаседа-ХІирий, Дагестански республикашка болх бу оаха. Цул совгІа, цхьайолча хана, Краснодарски Ставропольски краяшка. Юкъерча Азе болх беш а хул. Юртбоахама культураштa эе деча садоахкача хІамашта духьала къовсам лоаттабеш, минеральни удобренешца подкормка еш къахьег авиатораша. ХІанз тхона хьалхашка латтача декхарех керттердар — гурахьа йийнача культураштa подкормка яр да. Тхоашта тІа чІоагІъяьча республикашка хІанзле 95 эзар гектара тІа чакхбаьккхаб оаха из болх, хІаьта Нохч-ГІалгІай республике — 45 эзар гектара тІа, — йоах авиаотряда керттерча инженера Б. И. Ерина. — Къаьстта дика къахьег «АН-2» маркaх долча кемай командираша Къахьегама ЦІеча Байракха ордена кавалера, коммуниста Левченко Олег Петровича, коммуниста Горемыкин Александр Александровича, шоллагІча пилота Гоконаев Валерий Агубеевича, кхычар. Цар хьинаре баьча балхо торо хилийтар «Атагинский», «Грозненский шурий» совхозашка, «Советская Россия» яхача, 1 Мая цІерагІча колхозашка гурахьа йийнача культураштa подкормка яра балхаш ханал хьалха чакхдаха.

ХІанз «Горячеисточненский», «Загорский» совхозашка, Ленина цІерагІча колхозе болх беш ба юрта боахама авиаце летчикаш. Цигара балхаш чакхдаьхача «Ермоловский», «№ 1 йолча шурий», «№ 2 йолча шурий» совхозашка хургба уж юртбоахама культураштa минеральни удобренешца подкормка еш. Балхаш сихеи дикеи чакхдахар самолеташта удобренеш, химикаташ хьатІакхухьача, уж самолета тІа тІаювттача, удобренеш, химикаташ малагІча моттиге товса еза хьахьокхаш цІеи кІайи байракхилгаш бе а йоахкаш кхашка латтача нахах тийна да. ХІаьта лаьтта болча новкъосташа дика кхоачашду шоай декхараш дерригача боахамашка.

— Граждански авиаце Къилбаседа-Кавказски управлене яьржа хиннача яхье дІадахача шера йиълагІча квартале хьалхара моттиг яьккхай тха авиаотрядо. Из толам баьккхарах карара кара тела ЦІе байракхи ахчан премии елар тхона. Бакъда, шера итогах кхоалагІа моттиг мара яьккханзар тха коллективо. Из а боккха толам ба, — йоах авиаотряда парткома секретара Н. И. Перцева. — Тха хьокхамаш кхы а доккхагІа хила мегар цхьаьца кхоачамбоацараша новкъарло ца йоре. Боахамашка самолеташ Іохувшайеи хьалгІетташеи йола площадкаш вІаштІехьъяхара республика юрта боахама министерство декхарийла еш соцам бир 1971 шера 14 сентябре. Колхозашцеи совхозашцеи барт а бай республике цаькъаш ду управлени яр уж площадкаш кийчъе езаш хиннар. Из соцам хІанз а кхоачашбаьбац.

Цхьан тракторо дийнахьа юкъера лаьрхІача 10—12 гектара тІа тосс удобренеш, хІаьта цхьан самолето — 250—300 гектара тІа. Цу гІулакхо хьахьокх самолетаца подкормка яр е химикаташца обработка яр мел сиха чакхдоакхх, из мел пайдане да. Из кхета а деш йоакхо е еза боахамашка авиаце балха эша хьалаш вІаштІехьдахара. ЗІамига аэродром хьае цхьан боахама низ дІа ца кхача а мег. ХІаьта Украине, Молдаве, кхыча республикашка санна, юххе цхьа аэродром йича а тоъам хургбар.

Л. РУДСКИЙ.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) техник-бригадир В. Г. Скоропат, эскадриле командира заместитель Н. И. Сметанский, шоллагІвола пилот Г. Григорьян гурахьа йийнача культураштa подкормка яра маршрут оттаеш ба.

Н. ЛИТОВЧЕНКО сурт.

ФИНЛЯНДСКИ РЕСПУБЛИКА ПРЕЗИДЕНТ МОСКВЕ КХАЧАР

СССР Лакхехьарча Совета Президиумои Советски правительстваи вехарагІа 12 марта официальни йоацача визитаца Москве веиав Финляндски Республика Президент Урхо Калева Кекконен.

Финляндски Республикаи Советски Союзеи Паччахьалкхений байракхашца егача Внуковски аэродроме У. К. Кекконена накъаваха вар СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель Н. В. Подгорный, СССР Министрий Совета Председатель А. Н. Косыгин, СССР кхыча мехкашцарча гІулакхий министр А. А. Громыко, граждански авиаце министр Б. П. Бугаев, СССР Лакхехьарча Совета депутат С. К. Цвигун, кхы бола официальни нах.

Накъабахараштa юкъе вар Советски Союзера Финляндe посол Яакко Халлама.

(ТАСС).

СОВЕТСКИ КУЛГАЛХОША У. КЕККОНЕНАЦА ДАЬ КЪАМАЬЛ

Официальни йоаЦача визитаца Советски Союзе веиача Финляндски Республика Президентаца Урхо Калева Кекконенаца 12 марта Кремле къамаьл хилар КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Н. В. Подгорне, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гІулакхий министра А. А. Громыко.

ДоттагІалеи корта болаш цхьана леладеча гІулакхийя хьалашка къамаьл деча хана лаьрххІа вІаши дагабаьлар советско - финляндски юкъмоттига дукккхача дешаехи дунеи халкъашта юкъерча лоархІамегІарча проблемаехи шоашта хетачоа.

• • •

Цу дийнахьe а советски кулгалхоша Кремле завтрак оттадир Финляндски Республика Президента Урхо Калева Кекконена сийна.

Іимерзачеи паргІатачеи хьалашка чакхдаьнна завтрак долча хана кадаш текъадир КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежневеи Финляндски Республика Президента У. К. Кекконенеи.

• • •

13 марта Финляндски Республика Президентаца Урхо Калева Кекконенаца дІахо переговораш йир КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Н. В. Подгорне, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина, КПСС ЦК Политбюро члена, СССР кхыча мехкашцарча гІулакхий министра А. А. Громыкос.

ДоттагІалеи корта болчеи хьалашка переговораш йолча хана лаьрххІа дІа-юха дагабаьлар советско - финляндски юкъмоттиг дІахо дегІайоалаяра деша.

(ТАСС).

Чоалханеча хьалашка толамаш доах

Пятилетка диъ шера план 107 процент кхоачашъяьй малгобекски геофизбаза коллективо. Планал совгІа 93 эзар сома маьха балхаш даьд. Социалистически яхь дика вІаштІехьъяьккха, керда техника производстванa юкъеххихьа хилар бахьан долаш вІаштІехьдаьннад из толам баккха.

Дика къахьегаш чакхбаьннаб укх шера хьалхара шиъ бутт. Къаьстта дика къахьегама толам баьккхаб В. И. Мельникова кулгалдеча № 15 йолча парте коллективо: шоай производственни план 116,9 процент кхоачашъяьй цар.

Шерра яьржа лел геофизбаза коллективашта юкъе социалистически яхь. Къаьст-къаьстача болхлошта юкъерча социалистически яхье хьалха латташ хьавоагІа машинист Николай Машенцов, оператор Швецов Петр, моторист Бражкин Борис, иштта кхыбараш а.

Укх шера дукха керда техника кхаьчай базе. Готтача скважинашта электрометрически балхаш дара йола «Э-7» яха керда прибор а я цуна. Приборо дика лов лакха давлени а, тІехъяьнна йола йІовхал а.

Иштта, укх шера хьалхарча квартале балха юкъейоалаерг-йолаш я «АКС-Л-7» яха керда станци а.

М. ДАСКИЕВ.

КОММУНИСТЕХ ДОЛА ДУВЦАРАШ

МАССЕ ХӀАМА ГУНАХЬА ДОЛАШ

Сатийна Ӏолег лай чоалпаш. БӀаьсти тоха зизаш дагадохийт цер, парникашка дилла лефета тӀа кхо тӀадотташ болхкача кхалнаха хӀаьта а. Лай чоглпаша хувцаболийт царна тӀадувхача барзкъий бос. Къаьстта хоза тов уж цхьанне бӀеча коча тӀа.

— Кхо юхе ма алийталаш, новкъостий, цӀендаь хьаэцалаш. Дукхача даькъе цох тийша хургда шоана вай нарсаш хьувкъалга, — йоахар царга юкъерчча дегӀарча, нийсвеннача хачарча къонахчо. ДегӀа тӀа а кога тӀа а дувхачох «хьакимашха» кийчвеннавацар из. Цун хьамча иккаш ахангга кхаччалца бӀехъенна яр. Кхалнахах цхьенне цӀи а яьккха, цунгара шода хьанийцар цо, кхо тӀадоттаттар.

Из вар «Юбилейный» совхоза теплични боахама бригадир Меднев Ӏийса. Города юкхе уллача цу совхозо Грозне бахача наха бьцадаараш кхеду.

КӀезига дакъа лаьцадац Ӏийсас уж кхелеча. Доккхий толамаш доах цо кулгалдеча коллективо укх тӀеххьарча шерашка. Пятилетка кхоалагӀчеи диълагӀчеи шин шера теплица хӀара квадратни метра тӀара планагӀа 7 килограмм яккха езача 8 килограмм хьалха хьайоала нарсаш яьхар цун бригадас. ХӀаьта цхьацца болча тепличницаша кхы а дукхагӀа яьхар. Массанахьа а санна, уж толамаш доахача хьокхам луш хилар коммунисташ. Масала, коммунистка Кочергина Галинас хӀара квадратни метра тӀара 10,5 килограмм нарсаш чукийшар. 9—10 килограмм йоаккхаш нарсаш яьхар хьалха латтача болхлоша а — Хаджиева Хеде, Чуркина Аннас, Даудова Наьбе, кхычар.

— Укх шера къаьстта дика болх бе дага да тхо, — йоах Меднева. — ХӀана аьлча, ер шу советски наьха вахаре хулача йоккхийча событеех диза хургда. Укх шера чаккхйоал вай мехка коммунизм хьалъяра бокъха баьккха мул а хинна дӀаоттаргйола нийслагӀа пятилетка. Укх шера 30 шу дуз вай халкъо фашистски Германи эшаь Котало яьккха. Укх шера вай кийчлуш да сий долча ленински парте XXV съезда пакъедахара. Из деррига дика кхета а деш, царех хӀара событи къахьегама совгӀаташца белгалъяккха дага ба тха бригадера болхлой.

Котвалон Ди дездеш тхоай керда нарсаш юйтаргья оаха Грознерча къахьегамхошка, — аьлар Ӏийсас бӀубенна.

Бригада хӀара болхлочо тӀайийцад социалистически декхараш, уж кхоачашдара яхь яьржай.

Медневей цун новкъосташен яьнна дош цӀаккха а дисадац кхоачаш ца хулаш. Фуд цун керттера бахьан? Из да шийн коллектива барт тоабе, уж цхьан цӀен дезал санна вӀаши лоархӀаш, интернациональни уйла йолаш хилийта бригадира магар. Из да шийца болх беча хӀара кхалсагах шийн дӀен саг хеташ бригадир хилар. Из да царех хӀаране шийна, шийн цӀенна беш санна болх баш хилар.

Шийца болх беча наьха общественни сакхетам ишта лакхбе хайнад коммуниста Меднев Ӏийсайна. Из духхьал кулгалхо хинна Ӏац. Меднев шайцарча болхлой политически хьехархо а ва. Доазол дехьа, мехка, республике хула цхьаккха а лоархӀаме событи цо царна дӀа ца йовзийташ йитац. Ше моллагӀа а-событи ювцаш из шоай совхоза, бригадь вахарца юкъ, цунца дувзадевна шоай коллективана хьалкашка отта декхараш дӀадовзийт. Из деррига а дувц цо болхлоша атта кхетадергдолча меттаца.

Ишта хилар партега, советски халкъага КПСС Центральни Комитето даь Кхайкарал Ӏийсас шийцарча кхалнаха дӀадовзийташ а.

Коммунист Меднев духхьал шийн бригада йоакхо ярах кхоачам баь Ӏеш вац. Совхоза цхьаькха хӀама дац цо шийн гулахьа доацаш лерхӀаш. Совхоза а Шолже яхача юрта а общественни вахаре доккха дакъа лоац цо. Из политинформатор ва. Ӏийсас боккха политически болх бу шоай бовхама механизаторашта, баьцадаараш кхедерашта, хьайбаш леладерашта юкъе.

Ше совхоза парткома член хиларах тарра цо хьинаре дакъа лоац дерригача партийни вахаре, из юкъе воацаш цхьаккха партийни мероприяти хилац.

Юрта бахача наха сий деш, лоархӀаш саг ва Меднев. Цу юрта къахьегамхоша хӀара хулача хоржамашка шоай юрта Совета депутаталла херж из, хӀаьта депутаташа — Совета председатела заместителалла.

Цо диза кхоачашду депутатски декхараш, хержархой накаазаш. Шоашта цо дикадар мара дергдоацилга хов, шоай цӀагӀа халахетар даьлча цунца дагабувл юрта баха нах. Цкъа шоай воӀ малара чӀоагӀа тӀехьвальнав, гӀо дудалара Ӏа аьнна къамаьл дир цунга Вахаси Азнен. Цу гӀулакхага чӀоагӀа хьежай Ӏийса. Ше производственни общественни дукха болх болаш мукъа воацаше а цу зӀамигача сагага хьажа ха лехар цо. Из хьанца гӀулакх довгӀаш ва, цун новкъостий малашб хайра. Де девачун уйла а яь, комсомольцаш оарцагӀбаьхар, хӀаьта дружинникашта тӀадиллар цунга хьожаш хилар. Царга массанега а ше бӀарг локкхаш хилар. Ше дӀадоладаь хӀама юкъагӀа дуташ вац Меднев. Цо нийсача новкъа ваьккхар зӀамига саг. Цох хӀанз башха-дика къахьегамхо хиннав. Из шофер ва, саг а йоалаяь, дезалга дика хьожаш да а ва. ЧӀоагӀа раьза да Медневна цун даи нанен, цар воӀ ше а.

Вера ханне а дезаделар Медневна юртара вахар. Ше ворхӀ класс яьккхача, колхозе балха вахар из. Цу хана дена хадданза юрта боахаме къахьегаш хьа а воагӀа. Цо дукха Ӏомаяьй юрта боахамера говзалаш. Из дика шофер ва. Шунна дика довз хьайбаш леладелга. Меднева болх баьб хьайбай ферма заведующи волаш а. Из хиннав агроном-гидротехник, бригадир-садовод волаш.

Цо хадданза лакхъю шийн образовани. Меднева чаккхъяьккхай кхаь шерара совпартшкола. ХӀаьта хӀанз из заочно деша вагӀа лакхерча партийни школе.

Юртарча боахаме а вахаре а чӀоагӀа эшаши накъавоалаши саг ва коммунист Меднев Ӏийса.

Ю. ЮСУПОВ.

ЛАЬТТАНЦА ВАХАР ДИЙЗАР

Юха а лаьтта аха воалалар Михаил Васильевич. Нийссача мугӀарах бужар аьхача хьаьнача лаьтта хӀара шуь. Дика болх бора тракторо.

Боад къовлаьенна дукха ха яьлча мара йоалаьзар цо шийн трактор совхоза мастерскешка. Юхь тӀара хьацар Ӏо а даьккха трактора чура Ӏоваьлар Левчаткин. КӀаьдвенналга холуш дар. Цхьабакъда цӀа ваха сихлуш вацар. Трактора хӀара оатхалага хьожаш чакхваьлар. Мелъенна фенташ чӀоагӀйир, эшача даьтта хьекхар. ТӀаккха мара цӀа ваханзар.

— Сенна беза хьона из болх. Хала ма бий из. Къа ма вепнавий хьо. Кхыбола, аттагӀа хургбола болх лаха безар Ӏа хьайна, — оал цхьайолча хана Левчаткинга.

Из тайпа шийга дош аьначунга:

— Професси цкъа харжа еза. Цул тӀехьагӀа балха говзал караерзаяра ерригa уйла, из тӀабакийта а беза. МоллагӀа болх из дика Ӏомабича мара караберзалац, хӀаьта цул тӀехьагӀа мара беза а лац. ТӀаккха мара толамаш а доахалац, наха сий а дац. Айса хержа болх дика Ӏомабаьб аз. Цудухьа кхычох хувцаргбоацаш чӀоагӀа беза а беннаб. ХӀаьта низага диллача, моллагӀча къоначча механизаторца къовсалургвар со балха тӀа, — аьле, велакъежаш жоп лу механизаторо.

Лаьтта оахаш, цунна Ӏунал деш, юрта бовхама культураш кхееш къахьегарца мара шийн вахара ираз хеташ вац Левчаткин Михаил Васильевич.

Лаьттанца цун хӀанз бола безам цӀаьхха хьахиннабац. ЗӀаьнга волча хана денз лезаделар юрта кхийнача Михаила лаьтта.

Ялхайтта шу даьннача хана денз юрта боахаме болх беш ва механизатор. Хьалха Ачхой-Мартановски районе къахьийгар, 1960 шера денз «Горячеисточненский» совхозе болх беш ва. ХӀаьта толамаш а доах.

НийслагӀча пятилетка кхоалагӀча шера план 1500 йолча 2400 гектар лаьтта аьхар цо, хӀаьта соахка — 2500 гектар. ДӀадахача шера ялх тонн совгӀа доагор кходир.

15 февраль тӀаккхоачаш тоае езаш хинна ерригa техника тоаьь дӀаоттайир совхоза мастерске къахьегамхоша. Из толам боаккхаш доккха дакъа лаьцар Михаил Васильевича а.

Доккха дакъа лоац коммуниста Левчаткина общественни вахаре а. Правобережненски юрта Совета депутат, отделене партбюро, совхоза рабочкома член хилар бахьан долаш цхьаьна гӀулакх эшаш каст-каста нах ух из волча. Хьесам бенна, низ дӀаккхоача новкъостал дийя мара дӀавахийтац цо шийна тӀавена саг. Цудухьа сий ду цун совхоза къахьегамхоша, юрта бахача наха.

Дукхача шерашка хьаьнала беча балха боагӀа мах баьб Даьхено. Къахьегама Шеча Байракха орден, Ленински юбилейни медаль еннай цунна.

Л. РУДСКИЙ.

СУРТА ТӀА: «Горячеисточненский» совхоза механизатор М. В. Левчаткин.

Автора сурт.

Зиба лаьтта оахаш воаллаш цӀаьхха сецар трактор. Бахьан сиха гучадаьккхар «Горячеисточненский» совхоза йоккха опыт йолча механизатора Левчаткин Михаил Васильевича. Ехаяр мотора насос. Из хьа а яьккха, мастерске дӀа а йихьа тоае эттача ах ди совгӀа ха йовргьяр.

— Фу даьд цига Михаил Васильевич? ХӀанз аз новкъостал дергда хьона, — аьлар Левчаткина юкхе сецача трактора тӀера Ӏовессача къоначча механизатора, Михаила Васильевича Ӏомаваьча Зайцев Александра.

— Ха зехьа ма йове. Доккха хӀама хиннадац. Сайга тоалургья сога, — аьлар шийн къоначча новкъостага Михаил Васильевича.

Цхьа сахьат ха мара эшаязар говзача механизатора мотор тоабара. Кхашкарча хьалашка цу юкъа чоалхане овтхал тоае карагӀдалар — тамаш елла доккха хӀама дар.

ПАРТЕ РАЙКОМ ОТЧЕТ ЕШ Я

Парте райкомо юххьанцарча партийни организацешца айхха бувзам лоаттабара, шийн болх хӀара коммунистага дӀаккхоачийташ боввийтара дика форма я КПСС Центральни Комитето могаяь йола парте райкомаша шоаш баьча балхах йола отчеташ коммунистий собранешка ещ хилар.

Ишта юххьанцарча партийни организацешка XXIV районни партийни конференци хинначул тӀехьагӀа ше баьча балхах йола отчеташ е йолаеннай город Грознера КПСС Ленински райком. Цу отчеташ тӀа терках тӀабохийт критически замечанешкеи тийннача предложенешкеи хьежжа райкома болх тоабар дешашта.

Райкома балхах йола отчетни докладаш ю парте райкома а цун бюро а членаша. Ишта КПСС райкома хьалхарча секретара Г. Ф. Галковас медицински учреждений коммунистий кустовой собране, «Красный молот» заводе, райкома секретараша А. Н. Инуркаева — гӀишлонхой кустовой собране, А. И. Варибруса — Грозненски ремонтно-механически заводе яьй отчеташ, хӀаьта парте райкома членаша К. А. Батаева — ремстройуправлене, А. С. Цыганкова — «Автоспецоборудовани» завода, Т. М. Богатырева — хлебокомбината партийни собранешка, М. Х. Точиева — республикански газетий редакцей, кепайоазон управлене, книжни издательства коммунистий кустовой собране яьй отчетни докладаш.

С. СУЛТАНОВ.

Дош чӀоагӀа хургда

Толамца къахьегаш хьабоагӀа нийслагӀча пятилетке тха боахама кхаш леладераш. Шерагара шерага алсамбоал гектара тӀара чуэца юртбоахама культурай хьувкъам. Пятилетка шоллагӀча шера хӀара гектара тӀара 17,8 центнер чулена хиннадале, кхоалагӀча шера — 20 центнер, хӀаьта дӀадахача шера — 27,7 центнер чуийцар ялат.

Цу гӀулакхо торо хилийтар иже шера план 6700 тонн йолаш пачхьалкхенна диъ шера 8242 тонн ялат дӀадала.

Къаьстта дукха ялат чутесcар совхоза къахьегамхоша Даьхен амбарашка дӀадахача шера. План 2100 тонн йолаш 3069 тонн дӀаделар. ХӀаьта совхоза кьахинна цӀена пайда 250 эзар сом совгӀа хилар.

Из толам баккхарах, хӀаьта юртбоахама продукци йоаккхилгеи кийчъелгеи алсамдаккхар духьа юртбовхама къахьегамхошта юкъе яьржа хиннача Ерригсоюзни социалистически яхье дакъа лоацаш дӀадахача шера доккхий толамаш даларах 7 марта КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ШӀе байракх елар «Гудермесский» совхоза къахьегамхошта.

Доккхеи бехктохкамеи декхараш латт совхоза кхаш леладерашта хьалхашка нийслагӀча пятилетка укх тӀеххьарча шера.

КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага даьча Кхайкарала жоп луш план 2600 тонн йолаш пачхьалкхенна 4500 тонн ялат, планагӀа дӀаяла езачул дукха совгӀа — 3000 тонн шекара свекла, 625 тонн баьцадаараш дӀадала дош деннад.

Гурахьа юва ялатий культураща нийсдича тха боахаме дикагӀа дуга хьувкъ. Цудухьа хӀара шера шерду оаха из культура дӀаюв лаьтта. Ишта, дӀадахача шера 950 гектара тӀа кхедеш хиннадале, укх шера 1500 гектара тӀа кхедергда дуга.

Шерагара шерага Ӏовш латт из культура кхеяра наьха говзал а. Цунна тешал ду чуэцача хьувкъамо. Нагахьа санна, 1973 шера хӀара гектара тӀара 31 центнер дуга чулена хиннадале, соахка 45,2 центнер чуийцар. ХӀаьта укх шера гектара тӀара 45 центнер чуда декхар тӀайийнад.

Укх шера из культура дика хьувкъаяра хӀанале дукха балхаш даьд. Деррига лаьтта зяба яьхад. ХӀара гектара йиъ-йиъ тонн кхоачийташ органически удобренеш яхкай кхашка. Тоаяь яьннай хин система.

Зяба лаьтта оахаш, органически удобренеш йохкаш къаьстта доккха дакъа лаьцар механизатораша Темиев Абус, Шамаев ТӀахира, Санев Абубакара, Октябрьски Революцеи Къахьегама Шеча Байракхеи орденаш лелаеча Рябченко Степана, дуга кхеӀеча звеной звеньевойша Байдулаев Абусаида, Таэбиев Мовладе, Межиев Медда, хӀаьта хина система тоаеча, из цӀенъеча экскаваторщика Куц Гаврила, бульдозериста Муслимов Бауде, кхычар.

Йоакхо ю совхозе дуга кхедерац хьалкхебара, хьалха денз из культура кхееш хьабоагӀача наьха балха говзал лакхъяра. Цу гӀулакха лаьрххӀа вӀашагӀъехка агрономически курсаш я боахаме. МугӀарера болхлоел совгӀа бригадай, отделенеи агрономаш ба цига дешаш. ХӀаьта царна хьехаш совхоза керттера специалисташ, района юрта боахама управленера специалисташ ба.

КхоалагӀа ди да гурахьа йийшача культурашта аммиачни селитрац самолетаца подкормка еш йола. ХӀара гектара 1,5 центнер удобренеш кхоачийт. ХӀаьта цхьан дийнахьа юкъера лаьрхӀача 300 гектара подкормка е кхоабу летчикаш.

Тхона хьаена удобрени йошаяь хинна йоландаь цхьадолча талешка кхера санна чӀоагӀъенна я. Из цамцайоаккхаш, самолета тӀайотташ доккха новкъостал ду летчикашта Байдулаев Абусаида звенос. Болх боацаш латташ самолетага зехьа ха ца йоаийта цхьайолча хана шийн новкъостаща бийсан а хул Байдулаев Абусаид удобрени цамцайоаккхаш, самолета тӀайотта из кийчъеш.

Хургбола хьувкъам дӀадувча фуга хьежжа мара хила йиш яц. Из дика кхетаду цига. Цудухьа шийн ханнахьа йоагӀа йовкхо йир фу Ӏалашдара из дӀадувча боарамга дӀакхоачадеш. ДӀаде кийчдаь бӀаьсти ювча культурай хӀанз боахаме дола деррига фу цкъоалагӀчеи шоллагӀчеи класса кондици йолаш да.

Юртбоахама культураш шийн ханнахьа дӀаерах, агротехнически дикагӀйолча ханашка царна доагӀа Ӏунал дарах тийша ба хьувкъам. ХӀаьта уж балхаш лерттӀа чакхдаха йиш яц дика тоаяь техника ца хилча.

Советски халкъо немецки фашисташта духьала баьча тӀем тӀа Котало яьккха 30 шу дизара сийна ерригa тракторaш, тӀехьаюза инвентарь 20 февраль тӀакхоачаш тоаяь яккха дош деннадар совхоза механизатораша, мехмастерске болхлоша. ХӀаьта шоай дош толамца кхоачаш а дир. ПхийттлагӀча феврале планагӀа тоае езаш хинна ерригa техника кийчой линейка тӀа дӀаоттайир. Из толам боаккхаш къаьстта дика къахьийгар йоккха балха опыт йолча токара Спицин Федора, моториста Катаев Ӏале, кхычар.

БӀаьсти кхашка дергдолча балхий планаш а увттаяь уж хӀара отделене бригаде дӀаяхьийтай. Цу тӀа белгалдаьккхад юртбоахама культурашта Ӏунал деш малагӀча хана малагӀа балхаш де деза, социалистически яхьа хьалаш кхыдар.

Социалистически яхь шерагӀа йоаржаяра наьха къахьегама овсарле лакхъяра лоархӀаме да болхлой къахьегамцара моральни материальни безам совбаккхар. Цу гӀулакха хӀара шера йоагӀа йоакхо ю совхоза парткомо, рабочкомо. Ишта, дӀадахача шера дика болх баьча наха алапел совгӀа 75 эзар сом ахча делар.

Социалистически яхье хьалхабарашта, шоай балха декхараш тӀеххоачашдеш хьаьнала къахьегаш хьабоагӀарашта дала кзал ахча хьакъоастадаьд укх шера а.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ШӀе байракх шоашта хьалуш хиннача собране, укх шера хьалхашка латта декхараш кхоачашдара дерригa тхоай низаш дӀалургда оаха, аьнна дош делар «Гудермесский» совхоза къахьегамхоша.

С. ХАМИДОВ,
«Гудермесский» совхоза керттера агроном.

САГИ КОЛЛЕКТИВИ

ДӀадахача шера республика буровой бригадашта юкъе яьржача яхьа итогаш еш кхоалагӀа моттиг хьожайир Карабулакски буровой балхий управлене Терлецкий Василий Климентьевича кулгалдеча бурувдеттарий бригадана.

Из толам баккхарах коллективана карара кара тела ШӀе байракхи 500 сом ахчан премия елар.

В. К. Терлецке кулгалдеш йола бригада Карабулакски управлене дикагӀчарех цаӀ я. Ишта йолаш хьайоагӀа из дукхача хана денз. Управлене хьалхарчарца яьккхар цо коммунистически къахьегама бригада яха сийлен цӀи.

Мишта карагӀдувл бригадана ишта доккхий къахьегама толамаш даха?

— Дукхача шерашка цхьана болх беш хьабоагӀа бригадера бурувдеттараш, вӀаши дика бовз, эшшача гӀо-новкъостал де кийча а ба уж. Цудухьа карагӀдоал къахьегама толамаш даха, — йоах В. К. Терлецке.

Карабулакски бурув тохара балхий управлене парткома секретара Ткачев Анатолий Никифоровича дувц:

— Массаза а дика болх беш хьайоагӀа из бригада. ДӀадахача шера план ханал хьалха кхоачашйир. Пятилетка тӀеххьарча шера хьалхарча шин бетта тоха дезачул 50 метр совгӀа техад бурув. Тайп-тайпарча къамех болча наьхах латта из коллектив, юкъара хьашташ долаш, барттайна я. Сменашта юкъе шерра яьржа лел социалистически яхь.

Дукха масалаш доаладе йиш я коллективо шийн толам мишта вӀаштӀехьбоакхх хьахьоахаш. ДӀадахача шера вышкомонтажникий бригадашка хьежаш, цар де леза балхаш бахьан долаш шоай болх дӀабоалабе йиш йоацаш бисар бурувдеттараш. ТӀаккха шоай низаца уж балхаш кхоачашде лаьрхӀир цар.

Шоашта а ца хийттача тайпара дика карагӀдаьлар царна из гӀулакх: лоаццача хана скважина вӀалагӀ а яьккха, из 900 метр гаьна дӀа а йихьа юха вӀашагӀъеллар цар буровой.

Кердача скважина реактивно-турбинни бурувца дӀадоладе дезаш дар бурув тохилга.

Юххьанца дика вӀаштӀехьдалацар кердача бурувца болх бе. Дика Ӏомаданза дар из. Цхьабакъда, дукха ха ялалехьа боккха толам бакхха вӀаштӀехьдаьлар. Цу бурувца 1316 метр кӀоарга Ӏоччуяьккхар цар скважина. Пиллача ханал ткъо ди хьалха иззал кӀоаргдалийтар бурув.

Цу скважина бурув тоха дола а далехьа бурувдеттараша барт бир управлене мел хула кердадар из буровой йолча тахка аьнна. Цудухьа социалистически декхараш тӀаэцаш цхьа бутт хьалха мара скважина бурув теха яккха дош даланзар.

Керда, реактивно-турбинни бурув техка а даьнна цо болх мишта бу хайча керда декхар тӀайийцар: ши бутт хьалха скважина бурув теха даккха.

ДукхагӀйолча хана буровой начальник шийна гӀонча лохаш дукха болх баь вола мастер харжа гӀерташ хул. Терлецкий Василий Климентьевича гӀонча къона специалист Буняев Александр ва.

Буровой начальникий массазара «традици» хӀана йохаяьй Ӏа аьлча, Василий Климентьевича йоах:

— Александр къона а хьинар долаш а ва. Кхоачамбоацар сиха бӀаргагуш хиларал совгӀа, кхычо хьалхадаккхарга ца хьежаш сихха из дӀадоаккхаш а ва.

Балха опыт йолаш, тешаме ба бригадера бурувдеттараш Шайтанов Борис, Бондин Сергей, Семиснюв Николай, Степанов Николай. Цар кулгалдеча сменаша Нохч-ГӀалгӀайчене эггара хьалха юрски тӀоанашкара мехкдаьтта даьккхар, Заманкул яхача моттигера № 46 йолча скважина чура. Бурувдеттарий гӀончаш а Акбиев Джабраил, Величко Алексей, буровойна гӀулакх деш вола слесарь Гусалов ИсмаӀал а бригада ветеранаш лархӀа мегаргболаш ба.

Хьинаре къахьегарах «Знак Почета» яхача орденца белгалваьккхав бурувдеттара Шайтанов Борис, лаборантка Окроева Ирина. Дукххачарна Ленински юбилейни медалаш, «1973 шера социалистически яхье котваьннар» яха значокаш еннай.

Бригада коллективо чӀоагӀа терко ю керда болхлой Ӏомабара. Совхка бригаде вера цхьаккха балха говзал йоацаш вола къона зӀамиг саг Шахмурзиев Осман. Бригадерча болхлой Степанов Николая, Величко Алексея новкъосталца дукха ха ялалехьа специальность йиза кара а ерзаяь 4 разряда бурильщика гӀонча хилар цох. Массаза а деррига ишта дика, шаьра хилац бригаде. Нийслу цхьавар гӀалат волаш а. Из санна барашца ерригача коллективо цхьана къамаьл ду, харцахьардар шоашта мегийтаргдоацилга дӀахойт.

Ишта, хӀара саг ерригача коллектива хьалхашка бехктохкаме хиларо, эшшача моттиге коллективо хӀаравар хьаллоацаш хиларо кердача толамашка кхувл из бригада.

А. БАКАЛЮК.

СИЙЛАХЬ-ЙОККХАЧА КОТАЛОН 30 ШУ ДИЗАРГА

Толамца дӀаккхухь пятилетка чаккхйоалача шера шийн къахьегама вахта «Пермнефть» объединене Осински управленерча Социалистически Къахьегама Турпал Азанов Геральд Васильевич керте латтача бурувдеттарий бригадо. ДӀадахача шера къаьстта чоалханерча геологически хьалашка 16 эзар метр скважинашта бурув техар цу коллективо. КПСС ЦК партега, советски халкъага даьча Кхайкарала жоп луш бригадо лаьрхӀад планал совгӀа 1200 метр бурув тоха, шийн пхе шера план советски халкъо Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀем тӀа Котало яьккха 30 шу дузача денга кхоачашъе.

СУРТА ТӀА: бурувдеттарий смена вахте йолаш я. Аьрдехьара аттехьа — М. Ибраев, Ж. Аптэхов, С. Есангулов, М. Хисматов, И. Чугаевн.

Е. ЗАГУЛЯЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

МОСКВАНА ЮХХЕ ХИННА СИЙЛАХЬ-БОККХА ТӀОМ

С. М. ШТЕМЕНКО,
эскара инарал.

Подмосковья аренашка 1941—1942 шерашка гуйран-Ӏаш тӀем тӀа немецко-фашистски бӀу эшаро, Москвана юххе Советски Эскаро яьча контрнаступлене, дагадоацаши низ болаши ше хиларца деррига дуне цецдаьккха ца Ӏеш, фашистски рейх лардера дена оага а йир. Малхбузен Европа мехкашка гӀолла котдувлаш хьадена гитлеровски эскар эггара хьалха чӀоагӀа эшар ма дарий из.

СССР-а духьала тӀом болабеча хана гитлеровски ставка дог тийша яр, Советски пачхьалкхе кагъея хӀалакьеи пхе бетта вӀаштӀехьдаргдолгах. ХьарагӀа бола инаралаш кхыметтел 8—10 кӀирагӀа а делерхӀаш бар из.

Дагадоацаши тийшача балхагӀеи латарах тӀема цхьан юкъа, цхьабакъда лоархӀаме аьттув баьлар гӀаьрахой. Вермахта лаьттан тӀарча бӀуво шийн деррига низаш цхьан стратегически эшелонаца тӀа а лаьлла Ӏалаьмате боккхача низаца хӀама техар.

Низаш тераа тӀех яр гитлеровски полчишаш. Цар ког гӀортолга йора ерригa а хӀана яц аьнна йолча Малхбузен Европа экономически ресурсех, массе оагӀорахьара, йӀаьххача хана кийчъеннаяр уж тӀема. Советски политически тӀемеи кулгалхоша нийса лаьрхӀа хиннадар тӀом бӀаьха хургболга, котало яккхара халкъеи эскареи деррига низаш тӀадахийта дезаргдолга, моастагӀа эшавара хиланза яргйоаца Ӏалаьмате дукхеи массе тайпареи резерваш эшаргйолга.

1941 шера июль юкъебахача хана Ӏалаьмате кхохкадена эттар советско-германски фронтера-хьал, Гитлеровски бӀу, Шеча Эскара тӀемахоша Ӏалаьмате чӀоагӀа духьале ецшехьа а, ерригача фронте малхбоаленгахьа бодаш латтар.

Советски бӀуво Ленинградски, Смоленско-Московски, Киевски лостамашка лаьцача чӀоагӀача оборона цӀенхаштта хувцамаш дайтар гитлеровски командованега хьалхагӀа ше оттаьча операцей планашка. Июль бетта тӀеххьарча шин кӀирагӀа хьалхагӀа санна йоацаш мелъелар советско-германски фронтера моастагӀчун наступлени. Ерригача фронте цхьан ханна наступлени е хӀанз шийна ца могаш хилар бакъданза яланзар Германски командовани. 30 июле оборона лаца аьнна приказ делар «Центр» яхача эскарий группана Дунеи шоллагӀча тӀема исторе чухь эггара хьалха нийсденнадар из — гитлеровски бӀуво ше тӀом беча керттерча лостаме шийн лоӀамагӀа боацаш наступлени соцаяр. Агрессора керттера низаш, Смоленска юххе дикка юха човхадаьчул тӀехьагӀа, сентябрь бовлица обороне лаьттар. Шин беттах боккха пайда ийцар Советски командоване.

Цхьабакъда советски столица дӀалацара планаш йитанцар Гитлера. Шеча Эскара низаш кхоача а деннад, Москва хьаьккхача котало яьккха а йоал аьнна хетар вермахта кулгалхошта. БӀу юха вӀаштӀехьа а баьккха, октябрь бетта юххье Москвана наступлени йолайир фашистски командоване. Лира тӀом болабелар. МоастагӀа низах воха а ваь, юхасоцавир.

Москва тӀема хьал тӀа я аьнна 19 октябре хьаккхайкадир СССР Оборона Пачхьалкхен Комитето. Вай Даьхен столица оборона лаьца латтача Шеча Эскара ма-могга новкъостал дара тӀахьийхар къахьегамхой Коммунистически парте. Московски партийни организаце кулгалца халкъа ополчене дивизи вӀашагӀъеллар, оборона гӀирсаш хьалле ухар городера итташ эзараш нах. Ополченцийн гӀишлонхойи хьалхарча мугӀарашка бар коммунисташ. Йоаккхалургйоаца чӀоагӀале а хинна дӀаотташ латтар Москва. Цу цхьан ханна мехка юккъера — Уралера, СибарегӀара, Средни Азера — хьатӀаухар резерва эскара доакъош, тӀема техника, герз, тӀема кхоачам, дӀайха баракъаш, продовольстви.

Ноябрь бутт юкъекхаьчача хана Москвана шоллагӀеи тӀеххьареи наступлени йолайир немецко-фашистски командоване. Низ болча танкови группировкаша столицагара къилбаседенгахьеи къулбехьенгахьеи етташ хинна хӀамаш Малхбузен фронтеи вокх фронтийни доазош вӀашагӀкхеттача тӀаерзайора. Цига советски бӀу бохабе, цар вӀаши юкъера бувзамаши кулгали дехаде, Москвана гобе а дӀалаца аз пул тӀехьагӀа из лораеш хиннараш боабен город ше хӀалакъеи лерхӀаш бар гитлеровцаш.

Ноябрьски наступлени геттара къайлагӀа кийчъяьяр гитлеровцаша, цхьабакъда советски разведко ноябрь бетта юххье дена гучадаьккхар моастагӀчун йоккхий группировкаш тӀаоза латтилга. Цудухьа, 15—16 ноябре из наступлени йолаеннача хана, ца меттача тайпара боккха низ духьалэттар цунна. ТӀехьашка ца доалаш фашистски полчишашта духьала лаьттар Малхбузен фронта эскараш. Низаш цхьатара доацача къовсаме говзеи турпалеи лайтар фронта тӀемахой. Цхьанна а метте чакхбоалабаланзар фашисташ, хӀаьта а столицагахьа текхар уж. Къилбаседа-Малхбузехьа цар вӀаштӀехьдаьлар Яхрома районе гӀолла Москва — Волга каналал сехьа бовла. Циггача юхасоцавир уж. Фронта къулбехьарча оагӀорахьа, Тулана юххе, советски обороне тоъал чудера Гудериана 2-гӀа танкови эскар. Фронта юкъе Звенигорода, Наро-Фоминска юххе дӀатӀа а кхаьча, Серпуховна гаргагӀертабар фашистски бӀу. Цхьабакъда дукха яьржаяр немецко-фашистски группировка. Советски бӀуво хадданза контратакаш ец йола из шийн боккхагӀча низахи наступлени яра торонехи яьнаяр.

Цу хана Москве Лакхехьарча Главнокомандоване Ставкерча Генеральни штаба оперативни группе болх бе бийзар са. Цхьаннена а дага дацар моастагӀа городе чуварг ма вий аьна. ХӀара денна хулар тхо Москва лораеш латтача бӀу тӀа, бӀаргагора уж турпалаш санна леташ. Тхона хоза столица лораяра парте Центральни Комитето, Пачхьалкхен Оборона Комитето малагӀа гӀулакхаш чакхдоах. ХӀаьта тхона гуш ховши хиннараша цхьаккха шеко йитацар моастагӀа вохаверг хиларах.

Ставкен Малхбузен фронта командовани дог тийша яр, моастагӀа кризисни хьал тӀа эттан шийн бӀу чӀоагӀбара хиланза яргйоаца резерваш йоацаши хиларах. ХӀаьта Ставкага йолаш цо чӀоагӀа лелаеши яр керда стратегически резерваш. Кхо эскар Малхбузен фронта хьалхарча юхьига тӀа оттадьдар, цинь — оборона московски зонагахьа дӀазадар. Вай аьттув болча оагӀорахьа операцеш лостае низ кхоачаргболча хана мара пайда эцанзар Лакхехьарча Главнокомандоване шийн резервах.

Малхбузен, Калинински, Къулба-Малхбузен фронтий бӀун контрнаступлени 1941 шера 5—6 декабре дӀайолаелар. Хьала башхало сецах латтар аьлча, из латтар, фронта ерригача участкашка низий совле цу хана вай бӀуга ца хиина хиларах. Цхьабакъда моральни совле моастагӀчунца нийсйича дукха а йоккхагӀа яр вай, хӀаьта цу гӀулакхо иттазза дукхагӀа чӀоагӀ а бора вай низ. Калинингара Ельце кхаччалца йола Ӏалаьмате йоккха моттиг чулаьца еш яр наступлени. Керттера хӀамаш етташ хиннар Малхбузен фронта бӀу бар. Цар йохайора столица къилбаседехьареи къулбехьареи моастагӀчун флангашкара чӀоагӀагӀа йола цун танкови группировкаш. Цу тайпарча лостамца хӀамаш еттаро гобара кхераш тӀаоттабир немецко-фашистски бӀун центральни группировкана.

Дорха духьале йора гитлеровски бӀуво, хӀаьта а тӀехьашкха ца баьлча балланзар из, дийзе тӀема низах беха а болаш. МоастагӀа Москвана юкъера тӀехьашка а кхесса, Малхбузенгахьа бухь биллар Шеча Эскаро. Советско-германски фронте обороне гӀолгах йолча директива на кулг яздаьна валалзар Гитлер 8 декабре, цхьабакъда советски тӀемахоша еттш хӀамаш а йолаш шийн карара позицеш цхьаннена тӀехьа шолладагӀъяр йолаш Ӏоккхувсар моастагӀчо. Подмосковья лай тӀа дӀаяржа йоласдар бухсоцалча кхьачча моастагӀа эша а ваь котало йоаккхаргйолгах бола советски халкъа тешам чӀоагӀбаь йола турпалча эпопея керда оагӀув.

Малхбузен фронта тӀаьхьаршкара толаме наступлени тешаме чӀоагӀийр Калинински Къулба-Малхбузени фронташа, хӀаьта 1942 шера январь бетта юххье кхыча фронташа а йийттача хӀамаша. Етташ йола хӀамаш 2000 километр дӀалоацаш 1942 шера бӀаргчача Ӏанна лаьтта Шеча Эскара наступлени а хинна дӀаэттад.

Москвана юххе контрнаступлени яр бахьан долаш гитлеровски бӀу малхбузенгахьа 100—350 километр тӀехьашка кхессар. Столицанеи московски промышленни центран юкъарчал доацаш тӀаьлтта кхерам юхабаьлар. Шеча Эскаро немецко-фашистски гӀаьрахоех мукъаяьккхар 11 эзар совгӀа город а юрт а; цу даькъе Калинини Калугеи санна йола йоккхий гораш а. Тулана гобара кхерам дӀабаьккхар. Къаьстта чӀоагӀа хӀалак хилар немецки танкови соединенеш.

Москвана юххе тӀом беш яьккхача юкъагӀа вийна, човнаш яь, де доацаш вийна, шен воалаваь 500 эзар гаргга саг къаьстар фашистех. МоастагӀчун чархаш тӀара группаш 1300 танках яьлар. Царех яьна йоккхий топаш 2.500 лоархӀаш яр. ХӀалакъяьи хьаьххан автомашинаш 15 эзар совгӀа яр. Москвана юххера тӀема аренаш яьлаяь уллар аьчан йоагайн немецки тӀема техника. Берригача мехко хьаллоацаш хиннача Шеча Эскаро тӀехдика котало яьккхар.

Йоккхий наступательни операцеш кийчъяреи чаккхъяреи хьалхара школа яьккха баьннача Малхбузени кхыча фронтий командующеща цу ханне а хьаьхехар бӀуна доал де шоашта геттара дика ховш хилар. Москвана юххе баьча тӀем тӀа моастагӀчул тӀех хилар советски полководцаща военачальникаши обороне меттел, наступлене а, низашкеи средствашкеи маневр яйтача хана, эггара сихагӀа котало йоаккхаргйолча моттигашка уж тӀаувза тӀадерзадеи харца.

Ӏалаьмате боккхача лоархӀаме дар Москвана юххе фашистски бӀу хӀалакхбар. Гитлеровски вермахт эшаюлургйаьи яха даьсса хабар гучадаьккхар, ГӀоркьякха йийша «блицкрига» бокъона юкъагӀъяккхар. Цунца цхьана дехар сихха котало йоаккхаргья ихаш моастагӀчо даь лоархӀамаш а, кхоалагӀча рейха планаца тӀема машинин кхыча тайпара корчае йийзар гитлеровски стратеги. Москвана юххе яьккхача коталоно керда низаш чудоссадир советски халкъа, гоамача фашизма хир хоададергхьяларах бола нацистий Ӏазапа кӀал нийсденнача машар безача халкъий тешам чӀоагӀбир. Цу коталоно лаккха айдир вай мехка сий, новкъостал дир антигитлеровски коалици чӀоагӀъяра. Цу деррига а майен дар Москвана юххе баьча тӀем тӀа гитлеровцаш бохабаро тӀема лелама оалангара гола тоха йолалайтар, деррига дуней-исторически лоархӀам болаш из хиила хилар.

(АПН).

КIАЙ ХАЛАТ ДУВХА ЙОI

ОЧЕРК

Ииллац Абукара ШарIат цкъа из яйзачоа, цо дарба даньчоа. Сага вахара, дукъа шиъ берриге низ, кхетам, хьакъхьал дIатоьача нахах сар я лор — кардио - ревматолог Плиева Шарилат. Хала да цунах лаьца яззе, сага вахаран Iовжалла юкъе латтача халача къовсаме цо йоахка котаIонаш цхьан очерка тIа ювца.

Массаза а санна аргIанара обход еш шийн унахошка хьожаш яр Шарилат. Цу хана кхайкар приемне. Шарилат сихе цига хьакхьачача цунна вайра геттара хала са доахаш кумеңка тIа улла зIамига саг. Бос баха яр цун юхь, низткъа мара хьайнст хулалацар. ЗIамига а цо маьже хьоайнча тоха са доацаш лазар лелхар дегIа маьженаш хотта мел еннача. ДегIах куьг техача цIогIа тохар.

«Лор, хьоах тийша ва со, хьа кара да са вахар, гIо де сона, вийхха со укх балех», — яхаш санна маьлхара бIарахьежар из Шарилата.

Кхы минут ха ца йоаккхаш, сихā хьажа йолаелар из унахочунга. Хьежача гучадаьлар, эгтера а халагIа дола ревматизм дар зIамигача сага.

— Чехха отделене дIачухьо ухао, аьнна, ше гIо де йолаелар из носилка тIа виллара.

Плиевас сихен ниьсен диагноз оттиаь, специализированни дарба дарах дега порок ца хулаш висар из зIамига саг. Висарал совгIа цига ше Iовилла кхоачаш кIира а далалехьа «когаша вахар». ТIаккха цхьа бутти ах бутти баьлча вийрза араваьлар больницера.

ХIанз из зIамига саг профтехучилище дешаш ва. Бакъда, цIаккха йицлац цунна шийн вахар кхерама кIалхара а доаккхаш шийна дарба даь лор. Каст-каста ваке хул из «шийн лор» йолча...

Воккха хилча каралоацаргйола професси зIамига воллаше а дага латташ хул саг. Иштта, зIамига йолча хана денз Шарилат а яр хургйола професси дагалувцаш. Бакъда, цо лерхIацар лор хила, математик хила лаьрхIа яр из.

Карагандерча медицински институте ерриге а экзаменаш тIехдийка дIа а енна, из деша яхалга шоашта хайча, тешацар цун хиина хьехархой.

— Математик хила лерхIаш хиина вай Шарилат лора дешар деша яхий. Цига цхьоалагIча курсе деша ягIача йоккхагIа йолча йиша Лейлас хьийха яха хургъя из, — йоахар цар. — Бакъда, из иштта дацар.

ЙислагIча классе деша ягIача хана цIаьхха чIоагIа хала цамогаш хилар Шарилат. Пехкашта воспалени а хиина больнице Iоюжайир.

Лора болх Iомабелга дег чу дессар цунна. Ховахетар палате лор хьачуеча, цо шоашца безаме къамаьл деш, дарба даш...

Дукха къахьегаш, низ дIа а луш тIехдийка дешаш чакхйоаккх Шарилата из институт. Дийша яьннача хьалхарча 1964 шера Карагандерча цхьоалагIча городской клинически больница ординаторалла балха йода из. Шера хул из цига. Цул тIехьагIа — 1966 шера Грозне баха боагIа ПлиевгIар дезал. Укхаза из балха йода № 6 йолча больнице. Цига участкови лор йолаш 3 шера болх бу цо. ТIаккха 9-ча больнице ревматологалла хьожаю из...

Мелла чIоагIа медицина дегIаенаяле а хIанз а дуккха къайленаш йолаш, дарба де атта доацаш лазар да ревматизм. Шарилата хIаьта а дар хала. Цул хьалхагIа цу тайпарча лазарах цамогаш болча унахоща кIезига гIулакх хиннадаь цун. Цудухьа цига балха ма енгге а специализаци яра шин бетта деша яхар из Москверча ревматизма институте.

Цхьабакъда, миччахьа ше болх бойа а, миччахьа ше деше а цо даим уйла йора йоккхача медицина хьакъехьа. Къаьстта чIоагIа ха ловра сага вахара керттерча организма — дега хулеча цамогарий къайленаш, уж хьахилара бахьанаш, царна малагIа дарба дича дикагIа хурга. Бакъда, уж хара кхы а дукха деша, къахьега дезар. Дега цамогар долча наха дарба дара проблемаш хIанз а токхаш, Iомаеш ба вай мехкара а деррига дуйнен тIара а Iилмахой.

— Цига болх бе йолаелча хайра сона айса дийшар, сайна ховр кIезига долга. Нийслора тхона ма-хетта сага дарба ца хулаш моттигаш. ЧIоагIа ноакъа хулар сона из. ТIаккха чIоагIо йир аз дIахо а деша. Сага дега къайленашка кхача ловш яр со. ХIаьта медицина къайленаш дукха a. Уж къайленаш кхы а кIоаргагIа Iомае безам хилар са. Цудухьа 1969-ча шера Москверча Мясникова цIерагIча кардиологе института аспирантуре деша яхар со.

Миокарда инфаркт яха лазар хиача дего болх мишта бу хара йола чоалхаиера тема хьа а йийца, СССР медицински Iилмай академе бокъонца йолча члена Малая Любовь Трофимовнас кулгал а деш, дика дешаш из аспирантура йисте а яьккха 1973 шера медицински Iилмай кандидат хилара диссертацена защита йир Плиева Шарилата. Иштта дего къоабалдаь каралаьцача цу сийдолча гIулакхо нохчийн гIалгIайн къамех болча кхалнахах хьалхарчарца медицински Iилмай кандидатага кхоачийр из.

Цул тIехьагIа юха а хьалха ше болх баь хиннача йислагIча больнице къаьхьега йолалу лор, — кардио - ревматолог, Iилмахо Плиева.

Эггара хьалха балха еача хана санна доацаш, аттагIа дар цунна хIанз дега лазар долча наха дарба де. Дукха дийшадар, техкадар, Iомадаьдар аспирантуре сага дега сихагIа дарба дара хьакъехьа дола вай мехкарча, доазол дехьарча цIи хезача Iилмахой балхаш. ХIанз цунца дагабувлаш, цунга хаттараш деш хулар кхыметтел города кхыча больницашкара лораш а.

Халонаш йицлу цунна ше дарба даь саг вийрза больницера араваьлча, кхы а йоккхий ю шийн профессех. Дуккьал шоай больнице болх баь Iац Шарилат. Городера керттера ревматолог я из. Дукха да цун гIулакхаш: городерча ревматологически службай болх вIашагIболлилга, ревматизм йолча наха консультацеш телилга, лорашца конференцеш, семинараш елга, иштта кхы дIахо я. Дукха ха, къахьегам дIа а луш сийленца кхоачашду цо уж деррига а гIулакхаш...

— Иштта хIара денна дукха ца дийшача тIехьа кхувргвоалаш, сиха дегIаух советски медицина, — йоах Шарилата. Кхы а кхы а гучаювл цун керда къайленаш. Уж ца ховш вар — лор вац.

Бакъда, дуккьал медицинах бола кхетам совбаьккха Iац из. КПСС горкомерча марксизма - ленинизма сайрийнарча университете шоллагIча курсе деша ягIа Шарилат. Шоай больнице Iилман - атеизма информатор я.

Сево низ тел-теш цунна уж деррига а гIулакхаш кхоачашде?

— Дего къоабалбаь каралаьца болх ба са бар. Цудухьа массадар довза, тахка, Iомаде низ кхоач са, — йоах цо. — Вешта, тха дезале со цаI хиина Iац лор. Тхо йиъ йиша я лора дешар дийша, пхелагIа яр экономист я.

Цхьан дезалера йиъ йиша лораш хилар — из доккха ираз да. ХIаьта, ираз царна деннад Сийлахь-боккхача Октябро. Шоай дас — Абукара, е нанас — Маржана дийца хазарах мара царна яйнаяц кхалсаг цхьаккха бокъо йоацаш хинна зама.

— Дика лор, тешаме новкъост, хьинар дола общественница я Шарилат, — йоах йислагIча больница керттерча лоро Багдасарян Завен Ефремовича.

Цхьайтта шу мара дац Шарилата институт яьккха. МугIарерча лорагара дIайолаенна Iилмай кандидатага кхаьчай из. Нийса хургдацар цу юкъа цунна хьалхашка халонаш ниисъеннаяц аьлча. Дукха нийсъенай. Уж цо, бIу ца къожабеш, юха тIехьашка ца йоалаш, эшайьй. Уж эшае цун вIаштIехьдаьннад ше каралаьца лора професси дукха езандаь, наьха вахаран Iоажалан юкъе латтача халача къовсаме даим а керда толамаш доахаш ше хьайоагIандаь, шийн берриге а кхетам, низ советски сага унахцIено лораяра дIателандаь.

Ю. КУРСКИЕВ.

Йоккха балха опыт Iоалий «Чечингстройтранс» ПАТО № 2 йолча керттерча автобаза водителa Эльтамиров Махьмада цу предприяте ше болх беш волча 18 шера.

Шийна тIадилла моллагIа гIулакх толамца кхоачашду Махьмада. Иштта дIадахача шера кхьаш дIа-кхьа кхехьара план 150 процент кхоачашъяьй цо.

Нормаш тIехкхоачашъярал совгIа автомобила лерттIа гIулакх а деш запасни оатхалаш кIезигагIа дIаяийтарах дукха экономи ю Эльтамирова.

Автобаза берригача водителашна санна укх шера доккха социалистически декхар тIайийцад Махьмада: пятилетка тIеххьарча шера план 15 декабре кхоачашъе.

— ТIайийца декхараш коммунистически къахьегама ударника Эльтамиров Махьмада кхоачашдергхиларах шеко яц, — йоах гаража заведующи волча Н. И. Саломатина.

СУРТА ТIА: М. Эльтамиров.

Н. ЛИТОВЧЕНКО сурт.

«Точэлектроприбор» яхача Киевски завода коллективо пятилетка чакхйоаккхача шера план ханал хьалха кхоачашъяран Сийлахь-боккхача Даьймехка тIем тIа Котало яьккха 30 шу дизара яха ма-йоагIара накъаяхараш тIехьа Ерриг-союзни социалистически яхьа юкъе а яха лакхара социалистически декхараш тIайийцад. Производства боарам лакхбара темпашта йола пхе шера плана заданеш 1975 шера. 1 апрелаген, хIаьта къахьегама овсарлегIа яраш — 1 июль тIаккхоачаш кхоачашъе лаьрхIад приборостроителаша.

Пятилетка чакхйоалача шера заданел совгIа предприяте арахецаргъя 1 миллион сома товарни продукци, цунна 500 эзар сома яр встречни планагIа а хецаш. Кара а ерзаьь арахеца йолаергья ткъеста тайпа керда эргаьнха тоаяь прибораш.

Социалистически яхье хьалха латт коммунисташ. Къахьегаме шоашкара хьокхам гойт цар, кIаьд ца луш Iоа а ю дIа а йовржаю хьалха латтарий опыт, яхь шерагIа дIайовьийта гIерт. Партийни организаце болхлойн инженерно-технически болхлойн теркам тIаберзабу керда техникен прогрессивни технологии балха юкъе йоалаяра, керда торонаш гучаяхара тIехьа къовсам лоаттабара.

Декхараш толамца кхоачашдара гIо ду кружокашка, семинарашка, коммунистически къахьегама школашка Iомадеча дешаро. Цу тайпара 25 школа я заводе болх беш, цар чу дешаш 700 совгIа саг а волаш.

Партийни организаце кхоачашъеш йолча мероприятеша гIо ду хьакьегама овсарле лакхъяра, продукци дикагIа хилийтара. Заводо арахецача 21 тайпа продукцена пачхьалкхен дикала Знак еннай.

СУРТА ТIА: сборочни цеха партийни организаце секретарь В. А. Иванови (центре) коммунисташ П. Р. Матковский, А. С. Озеров, В. В. Ковин, А. А. Морозов, А. М. Друкаренко, Н. Д. Седякин продукци дикагIа хилийтара хьалхашка латта декхараш дувцаш бъ.

А. ПОДДУБНЕ сурт.

ТАСС фотохроника.

ХАНАЛ ХЬАЛХА

Укх шера хьалхарча шин бетта планагIа 4280 метр лоаман породашта бурув тоха дезаш хиннача 5915 метр бурув техад старогрозненски бурув деттараша.

Из боккха толам боаккхача къаьстта белгалъяьнай коммунисташа, Сийлахь - боккхача Даьхен тIема ветеранаша И. П. Шуликина, Т. Г. Грина кулгалдеш йола бурув деттарий бригадаш.

Масала, И. М. Шуликина кулгалдеш йола бригада февраль бетта 370 метр лоаман породашта бурув тоха дезаш яр.

Керда техника балха юкъейоалаяр, социалистически яхь лерттIа вIаштIехьъяьккха хилар бахьан долаш «Минеральная—10» яха тIехкIоарга скважина йоаккхача планал совгIа февраль бетта 115 метр лоаман породашта бурув техар цу коллективо.

Бурув сихха тохар, химреагенташта, электроэнергена кхомбар, буровой остех, кхы йолча оатхалех бизза пайда эцар бахьан долаш 28 эзар сом ахча кходаьд.

В. Варичева, Г. Жидкова, И. Черетухина, А. Федюнина кулгалдеча сменаша шоай сменин заданеш тIеххоачашъеш къахьег.

Февраль бетта планагIа тоха дезаш хинначул совгIа бурув техад Т. Грина кулгалдеча бригада коллективо а, 78 эзар сом февраль бетта ахча а кходаьд.

Шоай сменин заданеш тIеххоачашъеш къахьег цу бригадерча В. Лаврикова, Ф. Игнатенкос, Г. Преловске кулгалдеча сменаша.

Бурув деттачарна новкъостал ду буровой партгрупорга, лаборантка - коллектор йолча Максимова Аннас. Из дика хьож лоабата маркхала параметрашка, гучадьна кхоачамбоацар сихха дIадоаккх.

А. ТИЩЕНКО.

ЮРТАРА ШКОЛА

САГ МАРА КХЫ ДАЬЛА ВАЦ

Дешархошта атеистически кхетам балара тайп-тайпара формаш юкъекхухь Карабулакски юкъерча школа педколлективо. Уж я атеистически сайренаш, Iуйренаш, дешара конференцеш, хаттарийн жопийн сайренаш, экскурсеш. Хьехархоша дешархой юкъеоз спутникех, космосах, иштта кхыдарех долча къамаьла. Цу наькъаца гучадоаккх дешархой дьицара гIулакхаш миштад.

Са дувца безам ба 3-гIчен 4-гIчен классанкарча дешархошта лаьрхIа чакхъяьккха хиннача Iуйренах. Из кийчъяр а чакхъяьккхар а школа библиотекарь Чижова Анна Яковлевна яр.

Дынах тешача даьша - нохчоща дына гIулакхаш леладаро зIамигача берий уйла тIатовжаю «дьпа дунеина», дала гIулакх дара уйла чIоагIъю.

Из къаьстта керте лоаттаде деза юкхьанцарча классашкен деша даха ха йоацачен берий дош къоастадеча, хIана аьлча цар сакхетам чIоагIбаланза хул. Цул совгIа из ха йола бераш чIоагIа сакъердам болаш хул тайп-тайпарча мероприятешка дакъа лацарца.

Хови да зIамагIбола дешархой харц белгалонех тешаш хилар, из теркал а деш 3-гIчен 4-гIчен классай дешархошта «Дына харц белгалонех уйлаехи вулам мара, хила дика болх бац» яха Iуйре чакхъяьккхар школе. Цига дешархошта библиотекара дийцар тайп-тайпарча белгалонех, цар лоаркIамах.

Цул тIехьагIа дешархоша Харланова Оляси Пенькова Таняси шоай новкъосташта баьцовгIаццен садоахкача хIамащен бувзам болча белгалонех — къахьача гIаьнех, бовнах, клеверах, бекаргах, иштта кхычарех дийцар. Бекарг екар кхьдолча хьазилгий санна ималли хилар, «сага дунен тIа яккха йиса ха хьахьойт цо» яхаш дувцар йийса ца хилар дийцар дешархоша Ахлова Земфираси Аушева Аьсетен. Сакъердаме дар 4-ча классерча Эльмурзаев Вахаси Аушев Магомеден «Бов» яхача фаьлгацара сценка а хьокхаш, боанаца бувзам болча белгалонех дийцар а. «Бийсанара чарахь» — иштта дар цул тIехьагIа Князева Ленас дийца дувцар.

Iуйре чакхйоалаш дынах лаьцача литература обзор йир библиотекара А. Я. Чижовас. Дешархой берригаш раьза а болаш дика чакхъяьлар Iуйре.

Лакхерча класса дешархошта лаьрхIа а чакхъяьккхар хаттарий жопийн сайре. Цига дешархой хаттарашта жоп луш хилар химе, физика, историе, биологе хьехархой Е. И. Шидова, А. Л. Иванов, Н. А. Гурова, З. Г. Разумова.

Дешархоша деча хаттараша цецвоах, уйла яйт. Керттерча даькъе Iилма - атеистически лостам болаш хиларца теркам тIаоз. Масала, «Кхыча планеташ тIа дий вахар?», «Лаьттан тIа вахар мишта хьахинаьд», «Маца баьинаб нах даьлах теша», «ГIанаш бакъ хулий», иштта кхыдараш хетт цар.

Цу хаттараша къаьгта хьагойт дешархой кхетам хIанз а чIоагIбаланза хилар, бакъда, цуьца цхьана новкъостал ду цар берий сакхетамга хьежжа болх вIаштIехьбаккха, цар дагардараши тела жопаш цхьатарра доагIаш дий ха. Цу берригача балхо хьехархоша новкъостал ду кхаданза дешархой материалистически сакхетам болаш хьалкхебе.

М. ФРОЛОВ,
Карабулакерча № 1 йолча юкъерча школа директор.

ДIАЯХАЧА ЗАМАН ВОЧА ГIУЛАКХАШТА ДУХЬАЛА

ДЕЗАЛ БОХАБАЬРАШТА — ТIАIАЗАР

Цхьаннахьа а балха яцар Нуржан. Шийн наьнаца Нахапуца яхаш яр из. Дезаш а ца дезаш а каст-каста хий да хи тIа йодар Нуржан цхьа дикадар шийна хилар дог доахаш, вешта аьлча, ше югаргйола саг нийсваларга са тувсаш.

ГIалат алалзар Нуржан — кхоачашхилар цунна дагалаьттар — Шагиров Ваха нийсвелар цунна.

Из вар Гудермесски района «Дружба» яхача совхоза шофер. Совхоза центральни усадьбера Нуржан яхача Исти-Су ва дезаш хулар из мухь бахьаш. Бакъда, Нуржанацара «безам» тоссабеннач тIехьагIа кастъкастагIа цу юрта аха вальар Ваха. Из цун бехк бацар — боккхача низо тIаувзар из. Дийцар, чIоагIдир, ха хоадайир.

Цхьан бус ВахабовгIар наIарга кхаьчар машин. Корах хIама теха араьяккхар Нахапу. Йист хила Нуржан шоашта езилга дIахайтар машинацарча кагийча наха. Вашха юхаоавалуш яцар цун нана йоI араялийтара.

15—20 минут ха мара эшанзар Нуржан кийчъенна араяла. Шийна наIарга баьхкача нахаца дIаяхар из.

Иштта маьре яхар Нуржан. ШарнIато ма-яххара мах а баь, чакхдаьлар гIулакх. Кхы фу дергдар хIаьта — ЗАГС-е регистраци е бокъо йолаш мича яр из — Вахий кIалха сесаг ма-ярий хIаьтта даь бер а долаш.

Шагирова ше саг йоалаяьча нах вIашагIтохале хьалхха тоам хьабийхабар шийн йоI йигарашкара Нахапус. ТIаккха шийна Х. А. Хамзаев а волаш вахача Вахий дас Шагиров ГIайрбик Сайгерневича «эзний» гIулакх дир шийн «хьамсарча» зехала — Нахапуна 500 сом делар. Урдон гIулакх иштта атта а машаре а дIададарах тамаш еш вар Х. А. Хамзаев.

Бакъда, из сов хьалха гIадваха хиинавар.

Хьаьший дIа ма-баххинге а, сихха ахча лаьрхIар Нахапус. Айелар цун уйлаш. «ЙоIах духхьал 500 сом. Ма дарегIа а езаш хиинай из ШагировгIарна. Иштта чакх-м дargдийхьогI царна», — йоахар цуи дего.

Цхьа-ши ди даьннача гIолла Нахапус ШагировгIарга саг вахийтар йоIах кхы тIа 1500 сом, петара цхарал, устагIа, щекара гали хьадехаш. Нагахьа санна из ца хуле сай йоI юха хьайоаккхаргья аз, аьлар цо.

Нахапу йолча Х. Хамзаев, Т. Мирзоев, Б. Капаев вахийтар ШагировгIар. Цар Вахабовайгара дийхар из гIулакх дита, аьнна. Бакъда, Нуржана нана ладувгIа туташ яцар. Кхы тIа дIадехар дала могаргдац ШагировгIарна аьлча а хIама хулаш дацар.

— Могаргда. Ца моге аз йоI хьа а йоаккхаргья, уж суде а лургба. Цига ховргда ГIайрбика воIа ше масса герка ва, — аьлар Нахапус. — Цхьа сом чухьнахьа-м яргьяц айса аьнначул, чIоагIдир цо.

Цу маьха тIагIолла барт ийгIар керда хиннача захалий Нахапус цIайоалайир шийн йоI Шийна даь «халахетар, ше Iехаяр» юхадекха прокурорага леткъар Нахапу. Лоткъам эцаш царна юкъе этта долла хIама техкар.

КIалха сесаг йоллаше а цхьаькха саг йигарах, кхалсаг йоккхаш-эцаш мах беш хиларах Гудермесски халкъа судо уголовни бехктокхаме эзар Шагиров Ваха, Шагиров ГIайрбик, Вахабова Нахапу. Советски законаш телхадарах ялх бетта исправительни болх бе суд йир Вахабова Нахапуна, Шагиров ГIайрбик Сайгерневича — цхьа шу, хIаьта Шагиров Вахийна — чувалла цхьа шу суд йир.

Н. АСТАХОВ.

КХОДАЬЧА ДОАГОРЦА

Сийлахь-йоккха Котало яьккха 30 шу дуза да къахьегама толамашца дезде кийчлуш ба грозненски тепловозникаш. Толамца кхоачашдеш да социалистически декхараш.

Ер шу доладелча денз беза мухь тIабола 504 состав дIахьа йигай тепловозникаша, 230 эзар тонн мухь бихьаб планал совгIа, 300 тонн дизельни доагор кходаьд.

ЙислагIча пятилетка диъ шера ше кходаьча дизельни доагорца Грознера яьнна Минеральни-Воды 70 пассажирски поезд йига вIаштIехьдаргдар Беликов Вячеслава кулгалдеча локомотивни бригада. Дика хьокхамаш гойташ хьайоагIа из бригада пятилетка тIеххьарча шера а. ХIанзале а 4 тонн дизельни доагор кходаьд цо. Дукха дизельни доагор кходеш хьайоагIа Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема ветеранаш Г. Я. Лепешкова, В. К. Незнамова, И. В. Дулежос кулгалдеш йола локомотивни бригадаш. Царех хIаране 2—3 тонн дизельни доагор кходаьд хIанзалехьа.

* * *

ТIом болабеннача шера денз из чакхбаллалца тIем тIа дакъа лоацаш хилар Тицкий Василий Тихонович. Вай мехка а, Польше, Венгре, Германе а дукха городаш фашистски гIаьрахоех мукъайоахаш гойтача деналах, майралах тайнна мелалаш «За боевые заслуги», «За взятие Вены», иштта кхыдола совгIаташ а да Василий Тихоновича.

ТIом йистебаьннача шерашка вера В. Т. Тицкий Грозненски локомотивни депо балха. Ткъаь пхиъ шу совгIа ха я халкъа боахама лоархIаме мукъаш тIадола поездаш цо дIаюха кхувла.

Коммунист, коммунистически къахьегама ударник волча цо ер пятилетка йолаелча гIоне беза мухь тIабола 90 состав дIа-хьа йигай, планал совгIа 30 эзар тонн мухь бихьаб, 20 тонн дизельни доагор кходаьд.

Беррига тIема ветеранаш санна, Сийлахь-йоккха Котало яьккха 30 шу дузача ден сийна хетаьча вахте этта къахьегаш ва В. Т. Тицкий.

Г. АНОХОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

КХАЛСАГАХ ДОЛА ДОШ

Укх деношка Iуйрийна хIама дуаш вагIача хана радио дIайолаялийтар аз. Цхьа кхалсаг, Финляндe сейма депутат яр къамаьл деш. Дуней халкъашта юкъерча кхалсага шерах лаьца дора цо къамаьл. ХIанз доал дераш кхалнах ба яхаш дувцача са воIа хетаьча вIалла тара а дацар депутата хийттар. Наьха санна бохам болаш екар радио чу гIолла кхалсага оаз, гобаьякха дола деш мел бараш маIа нах ба яхаш. Ираза, телевидене гIолла а ца деш, радио чу гIолла дора депутата къамаьл, цудухьа сона бIаргагацар цун кулгаша даь бийнаш...

Цун къамаьлацара дикагIдола доакъош кепатеха арадаьхад газеташа. ХIаьта аз а, сай оагIонгахьара, цхьа моттиг хьанийцай цун къамаьлацара. «ХIана дунен халкъашта юкъера кхалсага шу белгалдоаккхаш да тхо. Нийсонахи цхьатарарча бокъонехи дувц оаха, цхьабакъда из дувцараш тхо, кхалнах, мара дац, хIаьта маIа нах мотт сецача мо мара йист хулаш мичаб».

Се а юкъе хьош цу дешашца санна чIоагIа хIама тохаш хиларах массанена а ховаш дIакхайкаде безам ба са Iимад ца йоалача цу тоабах се ца хилар. Цу хьакъехьа дош ала безам ба са, теркалделаш — сай безам хиннен сайна дагадехан оал шоана аз из. Харцахьа ца кхетадайтар духьа цIаьхха а белгалдоаккхаргда аз, сай цIагIа матриархат а йоацаш, визва демократи хилар.

Дезале санна, иштта общественни вахаре а бокъонаш цхьатара йий кхалнаьхен маIача наьхен. Йолаш а йоацаш а я. Дуней тайп-тайпарча мехкашка хулаш волча аз дуккхача моттигашка теркалдаьд кхалсаг доллача хIаманна маIача сага мукъагIа хилар. Дуней дуккхача районашка каменни бIаьшеренера мурьсение традицеш лелаю хIанз. Дег тIа кулг дилла шоай боккъала а, са деза вежарий — маIа нах, тIаккха хьарамле йоацаш жоп дал сона массеха хаттара. Дуней цхьайолча районашка 1975 шера а юхьмараш паранджаца дIалечкъае езаш хIанаб кхалнах цхьаккха тайпа эйп тIадоацаш хилча? Нийса дий, кхалсаг дуга дIадийнача даьттан чIегIилга тIа даттача гонта гIолла доагIача ха чу гIолла а лелаш, цо керта тIа оттадаь деза мукъаш а ккукъаш, маIа саг киса доаллаш ши кулги бата бихье агIаш трубкен а йолаш сакъердаш делилга? Нийса дий, декъайга да дIоахденнача хана маIа нах кхоалленa кIаз Iийне Iо а хайша, чай а молаш, картех а ловзаш багIача хана кхалнах кхашка къахьегаш е ширача замалакье мо мара цхьаккха паргIато йоацача хьалашка цIагIара гIулакхаш деш хулга? Нагахьа санна кийчоа кара хулча балех шийн низаца мукъаьала кхалсага цамогаш хилча, цу гIулакха цунна новкъостал де декхарийла вац маIа саг?

Сона фу бала ба яхаш къамардар хувцара тIера боацаш ба дукхха нах. Цар, шлейф санна шоашта тIехьа теккаю вай даьйи дань-даьйи хиара шира уйлаш, шоай сателу, «массаза а иштта хиннад, массаза иштта хург а да» яхаш. Цхьабакъда историе чарх-й юха социологургйолаш мичай. Цудухьа, нагахьа санна карара бIаьшере йоалаьча юкъе хиннен хIанареи кхалнаьха хьад вIаши нийсдича, «хувцалург ца хиларах» дола къаьнара къамаьл кхы тайпа маIан долаш дац: «Цхьан хана хиинад из иштта, цкъабакъда дIахо гIоргдац».

ХIанз археологе музее дIачудала могаргдолаш да «мела сан» «чIоагIа сан» яха къамаьлаш. Советски кхалнаха кхахьекхад, кхалнахах кхыметтел космонавташ а хила йиш йолга. Шоай физически белгалонегIа кхалнахи маIа нахи бе-бе бале а, цIенхашта цхьаннега а оалалургдац, кхалсага хьакъал маIача сагачул кIезигагIа да аьнна. Цул совгIа, со дог тийша ва, дуккагIча хана маIача наьхачул дуккагIа хьакъал долаш дийшае кхалнах хьларах. Со дог тийша ва, нагахьа санна чоалкане вIашдульалеваш къестаяра дешаш кхалнахага — нсташкен ноаношкен дIаделча дукка тIемаш ца хилайта, нах ца бoабайта, вахар хIалак ца дайта йиш хургхиларах. Ишта хет дуккхачарна. Ишта хет вовзаш волча английски социолога а. Цо из ишта хьар хьахьокх, хIара кхалсага чу моллагIча тайпара а цIий Iодахийтарца моастагIал дола дог доаллаш хиларца. Дунен шоллагIча тIем тIа дакъа лоацаш дукхха кхалнах, эггара хьалха советски кхалнах хиина хиларо цIаьхха а бакъъю из уйла. ТIом шоашта безандаь баьбац кхалнаха тIом, шоаш лорадер шоай цIа, шоай Даьхе йолаьдаь баьб.

ТIаккха цIена дезален гIулакха мара кхеллаяц кхалсаг яхаш, хьалхагIа а санна реакционни догма йолаш хIанаб чIоагIа дегIаьшкал яхаш долча Малхбузен цивилизованни мехкашка? ХIаьта дуккхача общественни, боахама, Iилман юкъмоттигерча посташ тIа хержараш хьалхагIа а санна, парех доахкача гIулакхашкен кхетамген хьежжа боацаш, кхал-маIа хиларга хьежжа хIанаб?

Цу тайпара хаттараш Iалаьмате дукха де йиш я. Из бакъдеш дола жоп укх шера кхоачилга — дуккхача хьале маIача нахах тийша да. ХIаьта а белгалдаккха безам ба са, кхалнаьхен маIача наьхен бокъонаш цхьатара хулга вIаштIехьдаккха гIерта ца эшаш дола доакъош, сона хетаргахьа, долаш хилар. Сона лац, хIаьта цIенача дег тIара а ях аз из, кхалнах боксераш е футболисташ хулга е кхыметтел тореадораш хулга а.

Тешалаш, укх тIа аз ладаь долаш дола хIамаш цхьанна а тайпара е маIача наха а, е кхалнаха а хIама хетийтар духьа ца ладаь хиларах. Аз дийцар Дунен халкъашта юкъерча кхалсага шера къамаьлаш лераш кхалнах ба, хIаьта маIа нах йист ца хулаш багIа яхаш дийшача лакхе вай хьоахаьча депутата — кхалсаго даьча къамаьла луш дола жоп мара дац. Цу тайппара, йист ца хулаш Iелга толка а даь, сайна хеташ дола цхьаци тайпа хIамаш дийцар аз. ХIанз маIача наьха кхыча виалашта дош лу аз.

Мартти ЛАРНИ,
фински писатель.
(АПН).

Хельсинки.

ВIашагIкхийттача Штатий экономика чIоагIа юхаяьннай. ЧIоагIа лакхденнад хьабе болх боацаш нах хилар, хIаьта цу тайпара виса ворхIи ахи миллион американей ва. 1974 шера 12 процент лакхъенна йола инфляци тIом дIабаьннача тIехьагIа эггара лакхагIча боарам тIа яьннай. (газета тIара).

«Гранма» яхача газета тIара сурт.

ТАСС фотохроника.

ЛИОНСКИ ЯРМАРКА

ХIанз иттазлагIа дакъа лоац вай мехко 15 марта Лионе (Франци) хьелаларгйолча Дунен халкъашта юкъерча ярмарке. Цига хьажа баьхкараштa бIаргагургья 15 советски республике 250 предприяте кийчъяь 5000 гаргга экспонаташ. Царна юкъе — дуней дуккхача мехкашка дика йовзаш йола дуней халкъашта юкъерча йоккхагIйолча автораллешка цкъа санна дуккхаза а котийнна «Лада» яха легковой автомашинаш, тайп-тайпарча маркех дола сахьаташ, электронни радиои аппаратура, дошох яь хIамаш, кхачан промышленноста продукци. Иштта хьокха оттаяь хургья советскии французскии специалисташа цхьана къа а хьегаш хьаяь продукце образецаш а.

— Лионски ярмарке вай дакъа лацаро керттера лераIар, — аьлар советски экспозице директора Лабзин Владимира дукха ха йоацаш советскии кхыча мехкийн журналисташта яь хиннача пресс-конференце, — доазол дехьарча мехкашцара, эггара хьалха Францецара СССР-а арахьара экономически бувзамаш шердар.

СССР павильон — йоккхагIчарех цаI, 3,5 — эзар квадратни метр совгIа моттиг дIалоацаргья 16 арахьарча торгови объединеней — «Авиаэкспорта», «Новоэкспорта», «Энергомашэкспорта», «Союзнефтеэкспорта», кхычар стендаша. Павильоне къаьстта хьокха оттаяь хургья Грузински ССР. Цу союзни республикерча масалца дувца безам ба вай ше даькъача укх 57 шера вай мехка хиина кIоарга социальни хувцамаш.

17 марта СССР къаман ди хургда ярмарке. Цул совгIа, хIара денна белгалдаха лаьрхIад советски объединеней денош. Цу хана хьажа баьхкарашкен специалисташкен йиш хургья хьокха оттаяь продукци ма-ярра йовза, советски промышленноста из дале а кхыдале а дола дакъа дегIадара хьакъехьа шоашта хьашт долаш мел йола даннеш ха.

Шера я культурни программа а. Советски экспозицега хьажа баьхкараштa бIаргадайта хьувкхаргда цветной короткометражни фильмаш, тайп-тайпара фотовыставкаш. Царна хьалхашка концерт оттадергда Франце хьалхагIа денз йовзаш йолча «Орэра» яхача гуржий ансамбло.

Борис БУКАРЕВ,
АПН корреспондент.

Литературни оагIув

Керда стихаш

И. ТОРШХОЕВ.

ДЕГА ЙIОВХАЛ

Малав лаьтта дега йIовхал йистар?
ХIана ю из саго цкъаза кхо?
Хьадехараш хила йиш йий листа,
ДIадехарашта яьха хилча хьо?
Балха вода со маьлхега велакъежаш,
Массанеца безаме къахьег,
Царна гIо де кийчча ва со эше.
Цар а сона ишта юха декх,
Водаш-воагIаш гIайгIане саг вайча
Дег чу цIаьхха саготоо чуйосс.
Сага вахара чухь дуIа хьайча
Са дега цун дега оарц хьахоз.
Шийга саг кхайкеча — «воай» аргдеце
Шийх саг хеташ лаьтта мишта вах,
Наьха бала дег чу къувлаш веце
Бац сага мицкхала зиррата мах.
Дега йIовхал кхоачаялар кхерац,
Боаг са наьхк чу бIайха зIамга малх,
Йийла я са дега наIараш шерра
Хьачудовла, дIоахле, дика нах!

Борис ДАУРБЕКОВ.

КЪОНАЛ

Сигала сега
Сийрда тIоа санна —
Я къонал
Боарам боацаш я
Цун майрал,
Бух боацаш да
Цун денал
Дуне миссел
Боккха ба
Цун низ..
Ший Даьке бахьан,
Ший халкъ бахьан
Вахер дIадала
Кийча я из.

* * *

БIАЬСТИ

Шийла лоа дошадир
Сийсара хьийкхача михо.
ТIаьда лаьтта докъадир
Тахан хьийжача малхо.
«БIаьсти яьннай!
БIаьсти яьннай!» —
Йоах ловзаш доаккхача бераша.
«БIаьсти яьннай!
БIаьсти яьннай!» —
Йоах делача мекхарий бIаргаша.

Гирихан ГАТИЕВ.

БИЙСА

(БЕРАШТА)

Баьцилгашта михо
Хоза гIанаш дувц.
Бетто, бIийга санна,
МорхI муIаш тIа лувц.
КIарцхалашта кIалха,
Хи чу пхьидаш Iех.
Цар шоай пхьидалгашта
Керда иллеш хьех.
Тхьайсай гIала, бIаьринг,
Чхара, хьайра, ор...
Доаду боадон кулго
Кора тIехьа кор.
Седкъо, Iо чу беже,
Язбу дошо мугI...
Из бийшача, берий
бIаргаш тхьагIар ух.

* * *

ДОГIА

ДогIа доагIа,
ДогIа доагIа,
Сиха - сиха,
ЧIоагIа - чIоагIа.
ВагIалац со
ЦIагIа - цIагIа...
ТIадамаш да
Бес-бесагIа:
Сийна, мора,
Дото, цIаста —
Безам боагIа
Царца кхаста.

ДогIан тIадамаш да
Легаш,
Маьлха сийгаш санна,
Къегаш.
Царца ловза
Аравккх со.
Царца цхьана
Халхаэккх со.
Маьлха сийрда
Сийгаш лувц аз,
Маьлха сийгаш
Лувцаш, дувц аз:

Маьлха сийгаш,
Лега, лега,
Зизай кIувсаш
Тега, тега!
Маьлха сийгаш,
Делха, делха,
Шув тIа баьцаш
УргIилеха!
Айле, айле
Га а, буц а...
Со а воккха
Хургва шуца!

А. ВЕДЗИЖЕВ

ШИ МУТАIАЛАМ

ДУВЦАР

Со-м районе язде безам болаш хиннавар. Язде доагIа а доагIар из-м. Вай паччахьалкхе дерригача дуне тIа машар чIоагIбе гIерташ къовсам лоаттабеш я, тIаккха ер Iовдал тур а лестадеш лел. Малав из хеттий оаш? Сатоха, аз кхетадергда шо дерригнех в. Вешта сай къаьнача доттагIчо Довта яздайтапзар-кх сога из районе.

— Уж тайпа герзаш дац Iаббас, вай паччахьалкхево дIадаха яхараш, — йоах сога Довта дерригнех со се ца кхеташ санна. — ТIема кхерам бола, адамашта кхерам бола герзаш да.

Хьайла мишта йоах. Герз-м герз хиланза мича доал, моллагIа тайпа из дале а. Топо а саг вув, туро а саг вув. ТIаккха фу бе да из. Сона-м сайна а ма хой шин сага дов даьннача атомни бомба юкъе йоалаергйоацилга. Дика да уж атомни бомбаш Ризван санна волча Iовдала кара йоацаш. ТIехьашкахь юха-м хьожаргвацар из пIелг тоIабе моттиг хилча, ший довхо хац сона, ерригá юрт хIалак хургхиларах.

Сатоха оаш, ладувгIа дIахо хинначунга. Воккха хилча дукха лера тIера хул оал саг. Со се цу тайпарча нахах вац. Айса оалар лоацон хоадам болаши оал аз.

Институт яьккхача тха совхоза отделене агрономалла балха хьожаваьвар районе вахача са доттагIчун Бийбота воI Гирихан. Геттара бакъахьа хьожаваьв. Говзанчаш чIоагIа эш совхозе. Кагийнах уж хилча хIаьта а. Шоана фу хет хац сона, со се раьза вац юртара кагийнах городашка дIаухаш.

Из дац со хIанз шоана хувца воаллар-м, кхы да. Массава а раьза вар Гирихан тха юрта балха вена. Дукха дIаьх а ца деш шоллагIча денне а араваьлар из совхоза дирекце ше дIахьожаваьчча балха. «Ший даьна тара ва, — дагадехар сона, — дер дайна леларгволаш вац».

ВоI тха совхозе балха хьожавеь массехк ди даьлча Бийбот вефа со волча. ЧIоагIа раьза хилар со къаьнара хьаша вена, тоъал ха ма ярий тхо ца гу.

— Сиха саготденнад хьа воI бахьан, — бегаш бир аз Бийботаца. — Иштта хьо цунна тIехьа леле-м иккий айраш а тоъаргIац хьона.

Са бегех ше ца кхийтача санна шин кулг духьал лаьцар цо. Юхьа тIара хобаденна мордаш шаьр а деш велавелар Бийбот.

— Фу дувц Iа, фу дувц Iа, — йоахар Бийбота лаьрхIа. — Из дац аз леладер-м. Соца-м йоккха саг а я еннаяр...

— Йоалаергъяр-кх, хIаьта — юкъейиккхар со доттагIчоа. — Со волча моттиг ца тоъар кхерар хьо, е са йоккхача сага хьалхашка оттаде даа хIама ца хилар кхерар.

Айса яхачох цунна фу хийтар-хьогI аьлча санна кIалда Вазипатагахь дIахьежар со. Ела а къежаш оаха дувцачунга ладувгIаш ягIар Вазипат.

— Далла хоастам ба, — йоах са йоккхача саго, куро согахь хьа а ерзаш, — Ков диаза я котамаш, со-м уж хьанна йоаергъя ца ховш лел.

— Беркат ма эшалолда шув цIагIа — ловца баьккхар Бийбота. — Сона-м хов Вазипат массаза а хьаьша камаьрша хиннилга... Сона сайна дуккхаза дайна хIама да из.

— Сагот ма делахь, Бийбот, — ях аз хьаьшага. — Дукха ха йисаяц хьа воI чува, кастта вIашагIкхетаргда шо.

Масса лоаманхочоа а санна воI хьоахавийна эхь хет Бийбота.

— Аз ма аьннадий хьога цу гIулакха венавац со, — вIаьхха сона а Вазипата а бIарахьежар Бийбот. — Шо долча цхьа дехар дахьаш венав со.

Шекваьлар со. ВоI цIавига венавий-те аьнна дагадехар. Бийбот вахаш районни центре ма вий, тIаккха цига ваха аьттув болашагIа долга массанена ховш да. «ГIалат ваьнна хиннав-те со доттагIчох, — аьнна хийтар сона. — ВоIа атто лохаш ва-кх ер а».

— Дувцал, малагIа дехар да хьа дар, — ях аз Бийботага раьза воацаш. — Де йиш йола новкъостал хургда хьона, де йиш йоацар вайна а далла шийна а ийшад.

— Из гIулакх дахьаш цкъа се венаволаш, дIааланза Iергвац, — аьлар Бийбота юхагIертаю. — Шоана ма хой е цхьа воI воацар кхы тIехье тха йоацига...

— Хов, хов! — цIогIа техар аз, саца яхаш Вазипата даггара бIаса ешше а. — Со се цхьаккха воI а, е йоI а доацаш ва.

— Нагахь шоана готта хургьецаре кIаьнкаца цхьана даха укххава шунцига хьадоагIаргдар тхо йоккхача сагаца.. Кастта квартира яла мегаш-м яр цунна.., Цунна квартира ялалца..: Из да аз дена гIулакх.

Гира мухь Iобаьлча санна паргIата ваьлар со. Аз кхеталир Бийбот воI цIавига вена ца хилар. Куро бIарахьежар со Вазипата, хIанз кхетадой Iа са доттагIа Iайха яхар ца хиннилга аьлча санна.

— Из фу мотт ба готта хургья яхилга, — йистхилар Вазипат са хIама ала а кхелехь. — Дикъ цIа ма дий укхаза даьсса латташ. Тхо шиъ доацар саг чувоацаш... Геттара бакъахьа да хьадаьхкача.

— ХIанз укхо къоастадаь ма даьларий е гIулакх, — ях аз Вазипатагахь корта а лостабаь. — Кхы са-м дац тIатоха хIама, укхо ваьнлча социйтаргда вай ер.

— Фу бе да из аз къоастадича а Iа къоастадича а, — юхайоалаш яцар Вазипат. — Цхьана дахаций вай укх цIагIа.

— Хьайна ловча ханна хьавола, — аьлар аз Бийботага деша хоадам а беш. — Тха наIараши, сан Вазипатеи дегаши массаза а дийла хургда хьона а хьа дезала а.

Баркал а аьнна дIавахар Бийбот. воI балхара чуварга а ца хьежаш, кхоана йоккхача сагаца шоаш хьабоагIаргхиларах ховм а баь.

Коа сога кулг а денна ше дIаволавелча цIаьхха юхавийрзар из.

— Iаббас, — йистхилар из хьагарга а воагIаш. — Коа леладу цхьа жIали да тха.., Из а хьадоаладергдар аз шоана новкъа ца хуларе.. Из дита саг а вац, дIакхосса къа а хет.

ЦIаьхха кхетадензар аз дага а доацаш цо аьнар. Тха юрта коа жIали доацаш нагахь саг хургвац, бакъда аьн са йоккхача саго цIаккха леладаьдацар жIали. ЖIалеш ца дезилга-м дацар тха из, вешта со балха волча хана цунна Iунал де тхо мукъа а дацар, тIаккха хIанз доккха хинначул тIехьа из леладе тхона дага а дехадацар.

— Шоана новкъа дале доаладергдац, — аьлар Бийбота со жоп дала хьевалар раьза ца хилара тара хийтта — Лоам йоккхача сага воша волча хьалдугаргда... Къа а хет сона цунах, кхом а хет.

Велавелар со.

— ВIалла хIама новкъа дац, — жоп делар аз тешшаме. Коа шортта моттиг короргья цунна.

Аз шийна дошо сом делча санна гIад а ваха дIавахар Бийбот, кхоана юхава аьнна.

Ше ма аллара шоллагIча дийнахье Бийбот юха ца веча шекдаьлар со а Вазипат а. Цхьан хIамах дегабуам а баь ца ва сецавий-те аьнна хийтар, ше новкъа хургва меттадий-те. Бакъда из ишта хиннадацар. Цхьацца гIулакхех мукъа ца воалаш хьевеннавар ше, аьнна, кховлагIча дийнахьа хьакхаьчар Бийбот. Йиша еча санна гIадъяхаяр Вазипат Бийбота йоккха саг ена, эггара хьалха чу а йига уж чубагIаргбола цIа дIахьекхар цо цунга.

— Газ йолаш я, — йоахар Вазипата, — свет я... ХIама цхьана дуаргда вай.

ТIеххьара дар-м Вазипата ца аьлча а сона сайна а ховш дар. Оаха хIама юача хана наьха саг юкъе ца хилча дийчун чам болаш яцар из.

Коа енача машина еш йола гIараш а хеза коа вена са лоалахо Ризван-вар цига цу хана.

ЗIамига волча хана шера дийшад: шин шера дийшад хац, хьужаре дийша ва Ризван. Цудухьа цунах цIи кхоабаш мутаIалам оал цун сесага. Цунгара дIаIома а даь мутаIалам мара алац Ризванах нийсархоша а гонахьарча кхыча кхалнаха а. Ризван духьал вац шийх мутаIалам алара, мутаIаламаш боаца дуккха ха йолга массанена ховш дале а. МутаIалам хац сона, шийх молла алара а духьал хургвацар из.

ХIанз а цIагIа чубовланза болча наха юхера дIадовлаш дацар Бийбота хьадоаладаь жIали. ХIара саг вовза гIерташ санна тIа а ухаш хьаж йоахар цо шийна эггара хьалха гуш болча нахах. Беций жIалех хила мегаш доккха кIай жIали дар из, хьажа юккъе Iаьржа кIаьд а боаллаш.

Массава а «вайза» даьлча юстаро латтача Ризвана тIа а даха цунах хьаж яккха дагахь бат хьалъайийр жIале. ЦIаьхха тIехьашка а ийкха лаьттара бел хьалъийцар Ризвана. Из шийна тоха воалл мотташ цергаш гуча а яьха «Iов, Iов» аьнна Iаьхар жIали.

—ДIадаккха ер шоай эгIадаь жIали! — цIогIа хьекхар кхераваьннача, Ризвана. — Ер-м мегаргдолаш дац зIы кач йоацаш. Коа десса а далале лата гIерташ ма дий шун ер!

— МутаIалам! МутаIалам!.. ДIадела цигара! — цIогIа техар Бийбота.

Со цецваьлар. Ризванах мутаIалам оалилга укхана сенах хов аьнна хийтар сона, е цунга дIавала а хIана йоах, цунах лата гIертар жIали хилча.

— Сона тIачувха эшаш вац хьай эгIадаь жIали Iа дIадоакхъе, — раьза воацаш йистхилар Ризван. — Гаций хьона из сох лата гIерташ.

— МутаIалам, хьога леций со! — цIаьхха а цIогIа техар Бийбота жIалена тIа а воалуш. Шортта дIадоладелар жIали.

Сов эгIазваха кхоҳкавеннавар Ризван.

— Сона тIа а ца чувхаш хIанзчул тIехьагIа хьай жIали лораделахь, — аьлар цо Бийботага эгIазне. — ЖIале даьр даьгар хьадех хьона наха.

— Аз хьога хIама-м ма аьнадац, — кIирвенна Ризвана бIарахьежар Бийбот. — Сай жIалега кхайкав-кх со.

— ТIаккха са цIи сенна йоах Iа?

—Са даьсара хьа цIи ма хац сона.

Цецваьлар Ризван. ВIаьхха Бийбота бIарахьежар из.

— ТIаккха, мутаIалам? — хьаьттар Ризвана.

— МутаIалам са жIале цIи я-кх.

ЦIийвелар Ризван. Ше фу аргда я ца ховш висар из цкъарчоа. Юха а вIаьхха бIарахьежар из Бийбота.

—ЖIалех мишта оал мутаIалам? — хьаьттар цо юххера а.

Велавеланза Iеваланзар со. Са велавалар новкъа хиннадале а, е жIале цIи мутаIалам хилар ла ца мегаш дале а, дIайха лазар деча санна доагаш дар Ризвана бIаргаш.

—Сайна тойя мутаIалам ала а, хьаштале мозгIар ала а са деций из жIали? — хьаьттар Бийбота.

— Сох а ма оалий мутаIалам, — аьлар Ризвана цхьа юкъ яьнача гIолла гIаьло.

— Са духьа къаьда оаладалар хьох, е хьаштдале — хьажо, — юхавоалаш вацар Бийбот.

Цхьа юкъ яьккхар Ризвана йист ца хулаш. ТIаккха шорт-шорта ког а лоазаш коанагIаргахь Iоволавелар из. Дукха гаьна валалехь юха а вийрза сихха юха тIавера.

— Вай ловлаха тарлургдац, — аьлар цо Бийботага, хьаь тIа шин кулг а оттадаь, — Е жIали дIадаккха деза Iа, е укх юртара дIаваха веза.

Ца кхеташ, согахь хьаьжежар Бийбот.

— Ризван, — ях аз лаьрхIа, — хье волча баьккараш лелхабергба Iа хьаьший, со волча венача сигага кхы йист ма хилалахь.

— ЖIали дIадаккха деза! — юхавоалаш вацар Ризван.

— Цхьаккха жIали дIадоаккхаргдац, — аьлар аз цунга. — Са пурамийца доаладаьд из укх коа... Волле, хIанз шоай чугIо.

Сихха коара аравоалавелар Ризван. ЦIагIа чу а даха чай мала хайшар сон Бийбота, вIалла из укх коа а ца хилча санна, цу сахьате Ризван вицъ а венна. Бакъда, дукха дIахьдалланзар тха чай молга. Коа даггара Iехаш дола жIали а хеза сихха цIагIара арадайлар тхо. Тамашийна сурт дар тхона хьалхашка эттар. Картах букъ а гIортабаь жIалена дерзан тур лестадеш Ризван, цунах латаш жIалин дар. Бийбота дIадаькхар жIали.

— Тур а дахьаш са коа хIана венав хьо? — тIачаьхар со Ризвана.

— Из дац мутаIалам, со ва! — цIогIа хьекхар Ризвана тур бе доалла кулг жIалегахьа дIа а хьокхаш. шоллагIдар шийна наьхка тIа а тохаш.

МутаIалама цIи лелае бокъо шийгара дIаякхха гIертнига кхетадича санна юха а Ризвана тIахьедар жIали.

— Хьо санна воккха саг харцлувш хилча товш дац, — машара йистхилар Бийбот Ризванага. — Хьона фу башха да жIалех фуннагIа оале а, жIали — жIали да, хьо саг ва.

— ЖIалех тилла йиш яц мутаIалам яха цIи, из эза цIи я, — цIогIа хьекхар Ризвана. — Аз могийтаргдац из.

— Из ишта еза цIи яле хьо санна волча Iовдалах из хIана тиллай сона-м хац, — кхы сатохадаланзар Бийботага. Картта юхера хьаховаьлар Ризван. Тур а айдаь Бийбота тIаволавелар из.

— Из жIали тахание Iа дIа ца доаккхе аз укх тураца воардаргва хьо.., — яппараш йора цо тур а лестадеш.

— Со-м се ца лоархIаве а мегар Ризванах, бакъда, Бийбота а аз а халла хьадаьккхар цунгара тур, коара араваьккхар оаха из. Дика да дов ца хилийта аьттув хинна. Цудухьа ях-кх из районе язде веннавар со, ишта а да, ишта а да, аьнна. Вешта сай доттагIчо Довта яздайтанзар-кх.

Ризвана тур хIанз а тха ото чу уллаш да. Из ше-м сога йистхулаш вац, гаьнара со вайча юстара воал.

Вешта МутаIалам цIи йола Бийбота жIали дика жIали да. Дувца хабар а доацаш дика жIали.

ДУКХА ХА ЙИЙ ХЬО ЦИГА ВАГIА?

ШИРАЧА IАДАТАШТА ДУХЬАЛА

ПIаьраска дийнахь ламазера арабьннача ваха хьехам беш хиннав цхьа шейх. «Дала а пейхамара а тIадехка паразаш кхоачашде деза оаш: марха кхаба деза, ламазаш де деза, сахь-загат даккха деза. Уж паразаш кхоачашдеш вар, тахан санна, се хьалха а волаш, кхоана, къематдийнахь сайна тIехьа а ваьккха аз ялсмала вугаргва. ХIаьта паразаш кхоачашдеш воацчун ялсмаленга даха дог а дац», — яхаш.

Дукха дезал а болаш, ше цаI мара хIама хьаде саг а воацаш, цхьа миска саг хиннав цу юрта. Шейх хьехам баь а ваьнна нах дIа-юха къаьстачул тIехьагIа цунна тIа а ваха хаьттад мискача саго:

— Дезал дукха ба са, со цаI воацар болх бе саг а вац са; уж Iа мел дийца паразаш кхоачашде велча, дезал кхаба вIаьштIехьа дац са. Аз фу дича бакъахьа да? Фу дича вугаргвар Iа со ялсмала?— аьнна.

— ГIулакх ишта дале, — аьннад шейхо. — цхьаккха а саг валехь воагIаш кхозза са

Iуйра дика ювца еза Iа. ТIаккха аз ялсмала вугаргва хьо.

«Ер-м сел хала гIулакх а мичад» аьнна, гIадваха миска саг, геттара Iура гIотташ, кхоз-за-диазза шейха Iуйра дика ювца ихав.

— ТIехьа висав хьо. Хьол хьалхагIа-м хьанаьхк а маьхк а хиннав укхаза, — оалаш хиннад шейхо.

ВIалла а хьалха нийслуш хиннавац миска саг. Кхы де хIама доацаш, цхьан сарахь, шейха кора хьалхашка багIача кхор тIа а ваьнна, Iохайнав миска саг.

Пхьерел тIехьагIо шейх волча чуаха болабеннаб цун «хьаьший», царна юкъе юртара жерой а болаш. Дуаш-молаш, юкъ-юкъе гIийло локхаш пандара йиш а йолаш, дикка бийса яххалца сакъердаш а баьгIа, дIакъеста болабеннаб «хьаьший». ТIеххьара «хьаьший» ара а баьнна дIаласташ, уж накъа баха араваьннача шейхо аьннад шиь цхьан доттагIчунга:

— Хьанаьхк! Из са кера кхал юха чуяйталахь.

ДIаболхача хьаьшашцара юха а къаьста цхьа жеро юха чуяхай шейх волча. Са хила доллалца шейх волча а хинна из а дIаяхай. Са хиллалца сакъердаш хинна шейх, тхьайса аллийсав. Ди лакхденнад. Набарах сомаваьннача шейхо, «хIанз-м малх а хьалкхийттаб мотт сона», аьнна кор хьадийлад.

Цо кор хьаделлаше а, кхора тIара Iочу а кхайка «Iуйре дика хийла хьа, шейх!— аьннад мискача саго.

— Маршалца вахалва хьо,— аьнна хьалхьежа кхора тIа вагIа миска саг бIаргавайча, — дукха ха йий хьо цу тIа вагIа? — аьнна хьаьттад шейхо.

— Из кера кхал юха чуенача хана денз вагIа-кх со укхаза —аьннад мискача саго.

— Кхы ва везаш хьона са Iуйра дика ювца. ХIанз денз дIа массаволча паразех аз мукъавоалийт хьо,— аьннад шейхо.

Иштта мукъа ваьннав миска саг бусалба дына паразех.

* * *

Цхьан юрта хиннав ши воккха саг. Шаккъе а сесаг йоацаш хиннав уж, ЦаI ший тховкIийле йолаш хиннав, вож ший доалахьа цIа доацаш, цхьацца ший таргарча наьхацига лелаш хиннав.

Цкъа тIадоагIаш латташ Iа а долаш, е цIа доацаш лелаш вар вахав, ше санна жерал ваьнна вагIаш вола тхов-кIийле йолаш вар волча.

— Вай шаккхе а сесаг йолаш а мичав, е Iа цхьана даьккхача бакъахьа дар вай, хьай цIагIа чувутавалар Iа со, — аьннад укхо ший доттагIчуга.

—А, со саг йоалае воалл, — аьннад вокхо.

— Из дика гIулакх да. Ца могаш яри Iовдал яри ма йоалаелахь, — аьннад цIа доацачо.

— Кхы со лор-м вац, из памогаш е Iовдал я ха, — аьннад вокхо.

— Ца могаш яле—метта уллаш хургья хьона, хьога йоагIе Iовдала я хьона, — аьннад йоах воккхача саго ший доттагIчунга.

ДIаяздаьр И. БАРАХОЕВ.

КРИТИКЕИ БИБЛИОГРАФИИ

«ЛОАМАШКА БIАЬСТИ»

Из стихай сборник язъьр ва Арчаков Туган. Сона хетачох,из автора дикка боккха толам ба. Цунна массехк тешал да. Эггара хьалхардар — из сборник берашта язъяьча стихаех латташ а, деша дагIача зIамагIдолча берашта лаьрхIа а хилар да. Нагахьа санна вай республике берий литература кхыча жанрел тIехьадиса хилар а, из хьакхоллилга къаьстта бехктокхамеи чоалханеи гIулакх хилар а теркал дича, поэто цу халагIчен чоалханечеи жанрах яздар чIоагIа могаде дезаш да.

ШоллагIдар, хIаьта из керттера а да, укх сборника юкъеяхача стихаех дукхагIъяраш, говза, берий оамалаш йовзаш, къаьгга сурт оттадеш, хозача меттаца язъяь йолга да. Цул а совгIа, уж ерригаш а берашта эстетически, моральни, нравственни кхетам луш я. ХIаьта дуккхача даькъе цу гIулакха гIо ду поэта ший произведенеш сюжет дика йолаш язъяро.

Белгалдаккха доагIа цу тайпара сюжетни стихаш язъелга дикагIа вIаштIехьдоалаши, цу жанре дуккхадар де торо йолаш ши автор хилар. Цунна дола тешал да хIанз вай дувцача сборника юкъеяха «Ленин латт са юрта», «КIийле лаьца цициг», «Кура боргIилг», «КIужал котам», «Бакъилг», «Марема дов», «Школе керда шу», «Тайша бIийг» яха а кхыйола а стихаш.

Низ боацачох дог лазаш хила, цунна новкъостала оарцагIпала уйла гIоттаеш я Арчакова «КIийле лаьца цициг» яха стихотворени.

Из чулоацам болаш, берий дот тохадолийтаргдолаш я «Малав сатем боабаьр» яха стихотворени а. Ха йоацача хана коа даьннача татаех са аькх даьнна, корзагIдаьнна хьувз коа тIара оалхазараш, хьайбаш. Машаречa цар моастагIчунцар цабезам а доттагIашцара безам а белгалбоаккх цу стихай мугIараша.

«Школе керда шу», «Парад» яхача стихотворенеш тIа къонача поэто хьахьокх мел хоза, гIоза да дешархой, пионерий таханара вахар.

Курал-сонтал бегйоахаш, цунах беркат ца доалилга авторо къаьгга хьахьокх «Эхь хинна боргIилг» яхача стихотворене тIа. КIал хинначунца хьакхашта яьнна, цунца лийта гIоарал дайна хьалхайча, ший хана ца хкайкаш ха яхийта. Халла гIийрта ший беррига низ гулбаь ха йоацаш кхайкай тIаена боргIилг.

...Оамал хувцар
Цунгара дехаш
НаIарга ена москал сувс:
— Дуккхаз сона
Хезад дувцаш:
«Котамо ше лехад урс».

Хьалххувш йоагIача вай тIехьенна бера хана дена хоза долчунцара безам совбоаккхаш, вай общества хийра дола гIулакхаш цар ховхача дегашта хийра доахаш хьалкхедара боккхача лоархIаме да литературни йоазонаш. Царех я Арчакова стихаш а.

Школе даха ха йоацача а юххьанцарча классашкарча дешархошта а лаьрхIа из доккха доаца стихай сборник чакхдоалаш «Къахьегама саг», «Сварщик» яха шиъ стихотворени я. Цар чулоацамо хьахьокх городий, юртий куц хувцаш, вай вахара хьалаш тоадара сага къахьегам мел лоархIаме ба, сага кулгаш мел беркате да. «Сварщик» яхача стихотворене тIа сигаларча седкъашца нийсду авторо сварка еш дувла сийгаш:

...Гаьнна лакхе
Тхов тIа ваьнна,
Сийрда седкъий лотадаь,
Сварщик воалл
Ший балхах венна
Догамаш деш болата..;

Аланза даргдац сборника юкъеяха цхьайола стихаш форма эсала йолаш, чулоацам кIоарга боацаш, авторо кхы тIа а болх бaь хиннабаларe бакъахьа долаш хилар а. Цу тайпара я, сона хетачох, «Хьалхара гIа», «Iа», «Маьлха зIы», «Шовдаш», «Эса», «Парад» яха стихаш.

БIарчча хьайцача «Къулаци погали» яха стихотворени фаьлг уйланга а чулоацамга а диллача чакхбаланза хет. Дика хургдар поэто берашта лаьрхIа язбеш бола фаьлг цар дукхагIа пайда эпаргболаш тоабаь эргабьккхача. Форма эсала а йолаш декларативно язъяь я «Гоама кизга» яха стих.

ХIаьта а Арчакова Тугана стихай керда сборник берашта долча гIалгIай литературе лоархIаме моттиг дIалоацаш а дешараша дика-тIаэцаш а хургда аьнна хет.

Або МАЛЬСАГОВ.

БАЛЬНИ ХАЛХАРИЙ ЛАУРЕАТАШ

Тахан дукха ба бальни халхараш дукха дезаш бола кагирхой. Тамаш а яц, хIана аьлча цар вIашагIтох эзли халкъа халхари хIанзарча музыка мукъами.

Сага алха салоIилга хинна Iан бальни халхар. Цо новкъостал ду нах бовза, новкъосташца, доттагIашца вIашагIкхета, безаме дика салаIа, эзлегIулакх Iомаде. Цул совгIа хоза барзкъа тIадувха чIарх аьнна хила Iомаву.

Цудухьа дукха ба вай республике бальни халхараш деш а дезаш а бола кагирхой. Из къаьнта хьахьекхар Грозне хиннача бальни халхарий республиканска конкурсо. Цига хьалхара моттиг а йоаккхаш лауреаташ хилар Серноводскерча культура Цlен художественни кулгалхо Исманлов СаIиди Ассинскерча станицера культура болхло Беззубова Вераи.

Вохаьзар уж Дона-тIарча Ростове чакхъяьннача Россе къулбехьен пхелагIча Ерригроссийски конкурсе а. 22 халхар дар цига дакъа лоацараштa ха дезаш. Цу яхьашка массарел а дикагIа хьокхамаш даьхар Нохч - ГIалгIайчен викалаша. С. Исманловей, В. Беззубовайнеи делар котбаьннарий ленташи лауреатий Дипломаши. Жюре белгалдаькхар цар репертуар шера хилар, артиста говзал лакха йолаш халхараш дар.

Из толам баккхар бахьан долаш вай мехкахоша бокъо яьккхай Киеве хургйолча шоллагIча Ерригсоюзни конкурсе дакъа лаца. ХIанз вай лауреаташ гойтама бальни халхараш де Москве баха кийчлуш ба.

Г. ИВАНОВСКИЙ,

Нохч-ГIалгIай АССР культура министерства методист.

Тахани кхоанеи хургда

15 МАРТ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 11.00. Болх беш я «Къона ленинец» яха клуб. «Спорто новкъостал ду низ совбаккха» яха лекци. 18.00. «Унахцlено» яхача салоIача ден лектори лекци. 18.40. Болх беш я «Глобус» яха кинолекторий. Iилма - популярни фильмаш хьокхар. 19.00. Йоккха зал. Сийлахь-йоккхача коталон 30 шу дизара хетаь художественни самодеятельноста пхьоалагIа Ерригсоюзни фестиваль. «БIухочун иякъ» яха литературно - музыкальни композици. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

Химикий культура Дворец. 10.00. Волейболах ловзара чхьаш. 18.00. Эрсий халкъа иллеш доакхаргда халкъа инструментий оркестро. 19.00. «Халкъа турпала эстафета» яха кинофестиваль.

Н. К. Крупская цIерагIа культура Дворец. 13.00. «Даьхен бIухошта хетаь» яха кинофестиваль. 16.00. Дешара зал. «Шу деней сий доаргдаш» яха «книжкай выставка. Литература обзор. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

«Красный молот» завода культура ЦIа. 17.30. «Французски коммунараш» яха кино. (Парижска коммуна 104 шу дизарга).

Пролетбата цIерагIа культура ЦIа. 17.30. «Сталинградеи. Курскеи Советски Эскаро котало» яккхара исторически лоархIам» яха лекци. «Сийлахь-боккха Даймехка тIом» яха документальни фильм. 20.00. Кагирхой салаIара сайре.

КИМ цIерагIа клуб 17.00. «Сталинграден. Курскен Советски Эскаро котало яккхара историческа лоархIам» яха лекци.

«Заманхо» яха берашта кхелетараштен лаьрхIа кинотеатр. 11.00. «Укхаза цIаккха а бицлургбоаца цкъ бузлаш хиннаб тIемахой» яха кинофестиваль. 12.00. «Берестяная грамота» яхача Ю. Коршкова книжках йола беседа. 14.00. Ленинай зал. Советски халкъ фашистски Германей котдаьнна 30 шу дизара кетаь любительски кинофильмай хьажар-конкурс.

Химикий культура Дворец. 10.00. Тхо долча хьоашалгIа ба № 5 йолча берий музыкальни школа дешархой. «Шийла мераж, лоаца цIогI» яха музыкальни фаьлг — опера. 11.00. Болх беш ба «Товтолг» яха берий кинотеатр. 19.00. Концертно-халхара сайре.

Н. К. Крупская цIерагIа культура Дворец. 10.00. Йоккхача зале берий художественни самодеятельностага хьажар. 15.00. Дешара зал. «Башха дикача берий—Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема доакъашхой вахар» (Молчанов Колей турпалча гIулакхех) литературни дешар. 19.00. Кагирхой салаIара сайре.

«Красный молот» завода культура ЦIа. 10.00. Филателистий клуба заняти. 11.00. «Коммуна — тео йоагIаьш» яха берашта лаьрхIа беседа. 12.00. Болх беш ба «Космонавт» яха берий кинотеатр.

Пролетбата цIерагIа культура ЦIа. 9.00. «Байнараш дагалоаттабеш яхача хургба вай» коталон 30 шу дизара хетаьна Старопромысловски района дешара заведеней художественни самодеятельностага хьажар. 20.00. Кагирхой салаIара сайре.

КИМ цIерагIа клуб. 13.00. «Саг къахьегамо хоаж ва» яха берашта лаьрхIа Iуйре. 14.00. «Даьхен бIухошта хетаьй» яха тематически кино.

16 МАРТ

В. И. Ленина цIерагIа культура Дворец. 9.00, 11.00. Болх беш ба

Редактор

Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

15 март

I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Iуйранара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. Берашта бола фаьлг. 10.00 — «Дай-ноаной, шоана». 10.30 — Босбола телевидени. «Юркины рассветы» яха телевизионни, дукха серийни художественни фильм. 4-гIа серн. 11.40 — Босбола телевидени. «Художникех дола дувцараш». Микеланджело. 13.00 — «УнахцIено». 13.30 — «Динаш тайп-тайпара, дале а цар чулоацам цаI ба» яха кинопередача. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «СалоIача сахьташка». Свердловскера передача. 15.05 — Босболу телевидени. «Кхерам боацаш наькъашка гIолла лелар». Передачана юкъе дакъа лоацаш ба СССР чухьарча гIулакхий министерства Паччахьалкхен автоинспекце управлене начальник, милице инарал майор новкъост Лукьянов. 15.35 — ТIема шераш дагалаца «Балтийски сигнале» яха художественни фильм. 1-гIа серн. 17.00 — Босбола телевидени. «БIаргагушдар — теша хала дар». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Мультфильмай программа. 18.45 — Ермоловай цIерагIча Московски театра Пристле пьесах йола «Ха а Конвей дезал а» яхача фильме-спектакле премьера. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Кинопанорама». Передача дIахьу РСФСР халкъа артиста Яковлевс. 23.00 — Хи чу чукковсабаларах йола дунен халкъашта юкъера яхь. Минскера передача. Йистеьлча — кердадараш, передачай программа.

II ПРОГРАММА

13.30 — Орлова стихаш. «Алхха цкъа дув букъ салташа». 19.10 — Документальни фильма кинозал. 19.20 — Симфонически оркестра концерт. 18.00 — Тенакий республикански театра «Цхьан планета тIа» яха Гайсултанова спектакль (нохчий меттала). 18.45 — Сийлахь-йоккхача Коталон 30 шу дизар. Сталинградски тIемах йола оагIонаш. 1—4 сереш.

16 март

I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. «Гургал бетта сахьат». 10.00 — Советски Союза гIулакх деш ва. 11.00 — «Музыкальни киоск». 11.30 — Босбола телевидени. «Салют, Коталон» яхача олимпиада кхоалагIча тура хаттараштa дола жоп. 12.30 — «Юртара сахьат». КПСС Центральни Комитета 1965-ча шера мартовски Пленума 10 шу дизарга. 13.30 — Босбола телевидени. «Гаянэ» яха Хачатуряна балет. Оперей балетеи Ленинградски академически зIамигача театра спектакль. 15.15 — ТIема шераш дагалаьца. «Балтийски сигале» яха художественни фильм. 2-гIа серн. 17.05 — Дуней халкъашта юкъера панорама. 17.35 — Босбола телевидени. Симфонически оркестра концерт. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Мультфильмай программа. 18.45 — Босбола телевидени. «Киноникъбархой клуб». 19.45 — Босбола телевидени. «Оперетта езаш барашта». 20.20 — Босбола телевидени. «Вай доалахой». 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Композитора Кабалевске авторски сайре. Московски Паччахьалкхен консерваторе Йоккхача залера передача. Йистеьлча — Кердадараш, передачай программа.

II ПРОГРАММА

15.15 — Дешайхошта йола программа (нохчий меттала). 15.50 — Фильм-концерт. 16.20 — «Старт» яха телевизионни спортивни журнал. 16.55 — Мультфильм. 17.05 — «Атомна лардаш дешархошка тIадоязийта». Даьлаш масса» хургболаш бац, саг масса» хургволаш вац». 17.25 — Сийлахь-йоккхача Коталон 30 шу дизар. «Сталинградски тIемах йола оагIонаш» (5—7 сереш).

РАДИО

15 март

6.30 — «Юртара вахар». Парниковe боахамашка (нохчий меттала). 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — «Къонал» яха радиовыпуск (эрсий меттала). 13.00 — «Цхьанне а из пакъавакххазар» яха А. Ведзижева (дувцар (нохчий меттала). 13.20 — Халкъа иллеши ашараши (нохчий меттала). 14.00 — Атеисташ тIалата беза. КПСС Грозненски райкома секретара Ахматхановай къамаьл (гIалгIай меттала). 14.15 — «Къахьегамца сий долаш ва саг» яха корреспонденца (нохчий меттала). 14.30 — «Нохч - ГIалгIайчен литературни вахар» (эрсий меттала). 14.55 — Ашараш. 15.15 — «Ассинский» совхоза социалистически яхье котбаьннарашта дола концерт (эрсий меттала). 16.00 — «Вай доттагIа дIалам» яха радиожурнал. 16.30 — Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема доакъашхошта дола концерт (гIалгIай меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллен Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, наг-нагахьа лоа а делхаш, къилбаседа - малхбоалехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилен фегара температура республике гIолла 3 градус йIовхалгара 2 градус шелалга кхоачаш. Грозне 2 градус йIовхалга кхоачаш хилен тарлу. 16 марта новагIо морхаш а йолаш, наг-нагахьа догIа вуш лоа а делхаш. 17 марта кIезиг-дукха морхаш а йолаш, лоах а доаллаш, къулба-малхбоалехьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилен фегара температура бийсашка 2—7 градус шелал йолаш, деношка 1 градус шелалгара 4 градус йIовхалга кхоачаш хилен тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аппарата болхлой коллектив республика Лакхехьара Совета Президиума инструктора Г. М. Горбакова пун да ГОРБАКОВ Махье Мажит кхалхарах чIоагIа хала а хеташ кодам бу.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гIа этаж), Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бекхтокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела—3-42-28; письмой отделен бухгалтерен — 2-60-71.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора—3-39-11; ответственного секретаря—3-34-38; отделов партийной жизни и культуры— 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии — 2-60-71.

Газет арадуйла шинарой, [illegible]

«Грозненски рабочий» издательства типографи, Революце проспект, 7/84. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84. Заказ № 1910.